

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Sifre Ḳodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sefer Ṿa-yiḳra

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 595 [1834 oder 1835]

אי ינימש

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-8888

חרגום אשכנזי

דע דיועם דעם עוויגען וואהל-
געפאלען? (ג) משה הערטע
דיועם, אונד עם געפיעל איהב.
יא (א) דער עוויגע שפראך
צו משה אונד אהרן,
שפראך נעהמליך צו איהנען:
(ג) רעדעט צו דען קינדערן
ישראלים, וויא פאלגעט: דיע-
זעם איזט דאן טהיער, וועל-
כעם

שמיני יא

בעיני יהוה: (ב) וישמע משה
וישב בעיניו: פ ששי
יא (א) וידבר יהוה אל משה ואל-
אהרן לאמר אלהם: (ג) דברו
אל בני ישראל לאמר זאת קהיה
אשר

ר ש י

אין לך להקל בקדשי הורות: (כ) וייטב
בעיניו. הודהולא בוא לומר לא שמעתי:
יא (א) אל משה ואל אהרן. למשהיאמר
שיאמר לאהרן: לאמר
אלהם. אמר שיאמר לאלעזר ולאיתמר.
או אינו אל לא לאמר לישראל כשהוא אומר
דברו אל בני ישראל הרי דבור אמור לישראל
הא מה אני מקיים לאמר אליהם לבניו לאלעזר ולאיתמר: (ב) דברו אל בני ישראל. את בולס השנה
להיות שלוחי בדבור זה לפי שהשואו בדמימה וקבלו עליהם גזירת המקו' מאהבה: זאת החיה. ל' חיים
לפי

חרגום אונקלוס

דין החקין קדם יי: (ב) וישמע משה וישפר
בעינוהי:
יא (א) ומליל יי עם משה ולא אהרן למימר
להון: (ג) מלילו עם בני ישראל למימר דא
חיהא
הא מה אני מקיים לאמר אליהם לבניו לאלעזר ולאיתמר: (ב) דברו אל בני ישראל. את בולס השנה
להיות שלוחי בדבור זה לפי שהשואו בדמימה וקבלו עליהם גזירת המקו' מאהבה: זאת החיה. ל' חיים
לפי

ב א ר

לפי' זה אמר שאם ייטב בעיני ה' אכילת מנחה וזוה ושוק לא ייטב אכילת חטאת: (כ) וישמע
משה, מלח אמיצה על הקבלה, כמו והנה לא שמעת עד כה (שמות ז' ט"ז), ששע ישראל (דברים
ו' ד'), וכמו שפרשו (פרשה ה' א'), וכן וישמע משה שקבל דברי אהרן וישרו בעיניו, כי עתה
הבין ברוח קדשו שהדין עם אהרן שעל כן לא כוהו השם שינויה לאהרן לאכול בשר החטאת במקום
הקדש: וייטב בעיניו, מעשה אהרן שרף החטאת מישלת לב, ושהיה שלל בעיניו ולא האמין
בעלמו שיכפר יום זה באכילת בשר על עון העדה:
יא (א) אל משה ואל אהרן, למשה שיאמר לאהרן, כמו שנאמר בראש הסדר, ונתיחד
אהרן בדבור זה בעבור שבו הוזהרו על השומאות בעבור קדש ומקדש, ועליו מוטל להשיג
להציל בין הקדש ובין החול בין הטעם ובין הטעור: לאמר אלהם, למשה ולאהרן, וזוה
יש להוכיח על כל לאמר הכתוב בידבר ה' אל משה, כי פרושו לאמר למשה, הראשון ז"ל,
ואם האמת כן כמו שפרשו בראש הסדר, אין מזה הוכחה גמורה, כי רבותיו ז"ל סי' לאמר
אליהם לאלעזר ואיתמר, ודבריהם נראין, כמו שנהזכר משה לבדו לא נאמר לאמר אליו, כן
לא יתכן בהזכרת משה ואהרן לכתוב אליהם, ושאותו הטעם שנתחד אהרן בדבור נתיחדו בו
בניו, שהן הכהנים המנדילים בין קדש לחול ובין טמא לטהור: (ב) דברו אל בני ישראל, משה
ואהרן ובניו למדו תורה לישראל, כמו שאמרו ז"ל כיכד סדר משנה: זאת החיה, מלת חיה
כוללת

ה מ ע ר

יא (ב) זאת החיה, הרב המבאר אמר שזאת בא להורות, שכל אשר נאכל יהיה בחיים חיתו
ולא מת קודם שיחטט כהלכתו, עיין בדבריו, ועל דרך הפשוט הוא כלל ואחריו פרט,
כמוהו המקרא, ואמר תחלה זאת החיה, והוא כוללת כל הנבע"ט כמו שזכר הרב, ואחריו כן פרט
מן הבהמה כל מפרסת פרסה, ומכל אשר צמח אשר יש לו סנפיר וקשקשת, ומן העוף לא תאכלו
את אלה, ומן שרץ העוף כנוצר; והנה אם גם האדם בכלל חיה, אין לשפוט מזה שהוא בכלל
חיסור

אשר תאכלו מכל הבהמה אשר
על הארץ: (ג) כל מפרסת פרסה

ועם איהר אונטער דען פֿיער.
פֿייסיגען טהיערען אויף דער
ערדע, עססען דירפֿט: (ג) וואָס
אונטער פֿיערפֿייסיגען טהיע.
דען געטחילטע קלויען האָט,
וואָס

ושמעת

תרגום אונקלוס

חִתָּא דִּי חִיבְלוֹן מְבַל בְּעִירָא דִּי עַל
אֲרֵעָא: (ג) בַּל דְּסְדִיקָא פֿרָסְתָּא
וּמְטִילפָּא

לכפר את החולה וכו' כדאיתא במדרש ר' תנחומא: זאת החיה. מלמד שהי' משה אחוז בחיה ומראה אותה לישראל זאת תאכלו וזאת לא תאכלו: את זה תאכלו וגו'. אף בשאר המים אחז מכל מין ומין ומראה להם. וכן בעוף את אלה תשקלו מן העוף. וכן בשאריות וזה לכם הטמא: זאת החיה מכל הבהמה. מלמד שהבהמה בכלל חיה: (ג) מפרסת פרסה. כל ארבע רגליה בלעז:

ב א ו ר

כוללת כל המינים, מאדם ועד בהמה ועד עוף ורמש, הכל נפש חיה, שנכל המינין יש נפש חיה, וראוי תולא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה (בראשית א' כ"ז), הראשון כלל ובהמה ורמש וחיתו ארץ פרט, וכן כאן זאת החיה, זאת נפש חיה אשר תאכלו מכל מיני הבע"ח שיש בהן נפש חיה: מכל הבהמה, בכלל נפש חיה כל הבע"ח, וגם האדם שגם בו נאמר ויהי האדם לנפש חיה, ולכן פשידבר על חיות המדבר הרעות, יסמך עליהן כנוי ויאמרו חיה רעה, כמו חיה רעה אכלתהו (בראשית ל"ז ג), או חית השדה, כמו והשלחתי בכם את חית השדה (פרשה כ"ו כ"ב), או חית ארץ, כמו וחיתו ארץ למינה (בראשית א' כ"ד), או חית יער, כמו כל חיתו ביער (ישעי' נ"ו ט'), ויקראו כן בייחוד הבריות הקשות הטורפות בעבור כחם וחוקפם, והביתיים וקראים בשם בהמה. ודע כי בהמה כוללת ג"כ המינים בלם ההולכים על הארץ וזאת האדם, כמו אדם ובהמה תושיעה (תהלים ל"ו ז'), שכלל חיות ביתיות ומדבריות, וכן לעוף השמים ולבהמת השדה (שמואל א' י"ז מ"ד), וממה שאמרנו תבין. כי עתה שנאמר מכל הבהמה ידענו שאין האדם בכלל ענין הפרשה, אין בו אפילו איסור דבריהם, וכמו שהורו ראב"ד ורמב"ן ז"ל, כי מכל הבהמה בא ללמד על זאת החיה שאין האדם בכלל, ולא היה לריק לומר רק זה אשר תאכלו מכל הבהמה וגו', והוסיף זאת החיה, אחר שצו לפי הפשט שמה גם על החיות שהנאכל לריק שיהי' חיה וישחט בהלכותו, לא מתה מאליה, וכן ממשע טרפה, כי מלת חיה גם על הבריות שלא יהיה בה מחלטה שתמות ממנה, גם רבותינו ז"ל למדו מן הכתובים שחיה בכלל בהמה ובהמה בכלל חיה, ובהיות מלת בהמה כוללת כל הבע"ח וזאת החיה האדם למדנו שכלן שהן בלי סימני טהרה הן טורפות הן ביתיות בכלל האיסור הן, ומלבד תלויין המפורשים בהן עובר גם בעשה; על הארץ, לפי שכדוגמת הבע"ח הטהורין שארץ יש בהם, אל תחשוב שגם הם מותרין לאכול, אמר על הארץ, אכל אותן שבים כלם אסורין וזאתי דגים שהן בעלי סנפיר וקשקת, וכן הוא בת"כ יכול אף חיה ובהמת הים, ת"ל על הארץ להוליח את שבים: (ג) כל מפרסת פרסה, מפרסת כתרומתו סדיקא,

ה מ ע ר

איסור ויהיה חלב אשה ודם אדם אסור, כי אין בכלל אלה מה שפרט, ומאחר שלא נכלל האדם בתוך הפרט, א"כ לא דבר ממנו כלל וכלל. ומה שאמר הרב ובהיות מלת בהמה כוללת כל בע"ח וזאת האדם וכו', יראה לי כי הפריז על המדה, ולא נכללו לפור שמים דגים הים ורמש האדמה במלת בהמה, ואם גם אמרו חיה בכלל בהמה, הנוונה אך על חיות הפראות (וכמו שהזכיר כאן ארנבת שאינה מן הבהמות הביתיות) ולא עופות ודגים ודומיהם, והדבר פשוט. ומן הכתוב שהביא הפז לעיל אדם ובהמה תושיעה, אין ראיה כלל, כי אם כוונת המליץ להודיע כי השגחת הבורא ית"ש גם על האדם מבחר ברוחיו גם על שאר היצורים השקומים מערכו, והיה די לו בהזכיר הבהמה, כי בהמה נאמר בפרט על הביתיות, וישן כי קרובים הם לנו, וכלל להחזיק אידך גם עליהם עיני ה' מקומות לתת להם את אכלם נעמו. (ג) מפרסת פרסה ושמעת שמע, הרב המבאר

ושמעת שמע פרשת מעלת גרה

והאמן נעהמליך דיא קלויען
נאנץ דורכגעשפאלטען זיך,
אונד וויעדערקויענר איזט

בבהמה

דאז

רשי"י

תרגום אונקלוס

ובמילכא פילין פרשתא מסקא פישרא

ושמעת שמע. שמובלת מלמעלה ומלמט'
בשתי כפרנין בתרגומו ומטילפא טלפין שיש
שפרסותיו סדוקות מלמעלה ואין שסועות

בבעירא

ומובדלות לגמרי שמלמטה מחוברות: מעלת גרה. מעלה ומקייאה האוכל ממעיה ומחזרת אותו
לחוד פיה לכתשו ולטחנו הדק: גרה. כך שמו ויהתן לתתו מגזרת מים הנגרים (שמואל ב' ד')
שהוא

באור

פרסה פלאיע"י בלע"ז (בל"א פוסוזהוע), ושמעת שמע שמובלת מלמעלה ומלמטה בשני כפרנים
בתרגומו ומטילפא טלפין, שיש שפרסותיו סדוקות מלמעלה, ואין ששמעת ומובדלת לגמרי שמלמטה
מחוברות, כן פרש"י ז"ל, ולפרשו אין פתרון מפרסת כפתרון פרסה, כי מפרסת לשון בקיעה כמו
בתרגום פריסית מלכותך (דניאל ה' כ"ח), ופרסה היא כף הרגל בלע"ז פלוט"א, ואם נאמר לדעת
דביו ז"ל לפי שכל כף רגל יש בו אלבעות חלוקות, וקרא פרסה, מטעם זה גם כף היד תקרא כן,
ועוד האלבעות שסועות ומובדלות לגמרי, אבל רש"י ז"ל פי' מפרסת פרסה לפרין אחד בעין מנעל
ולא כפרנים בכל אלבע בארבעת זמין, ושמעת שמע מובדלת הפרסה לשני, ולא פרסה אחת שלמה
בסוס וחמור, ופרשו מחזור מאד, ולפי זה פתרון הכתוב כך הוא, כל בהמה שבתולדת' מפרסת
פרסה, שיש ברגלה לפורן כדמות מנעל המכסה את הרגל, וכן בתולדתה שושעת שמע שוראה
בשתי פרסות, טהורה לאבילה, ואומר אני שהרגל בעלת הפורן בעין מנעל הוא הנקרא ב"הק
פרסה למי שמכסה את הרגל, מלשון ופרשו השמלה (דברים כ"ב י"ז), ופרשו נגד כליל תכלת
(צמדבר ד' ר'), וכן כל לשון פריסה בש"ן או בסמ"ך כולם מענין זה הם, כי הש"ן והסמ"ך ענין
אחד להם, כמו הלא פרס לרעב לחמך (ישעיה נ"ח ז'), שיפרוס שלחנו לפני העני הרעב, וכן
עוללים שאלו לחם פורש אין להם (איכה ד' ד'). אבל רד"ק ז"ל בפרש פרס אמר אע"פ שכתבו
בש"ן ענינם ענין חתיכה ודומה לו בדברי רז"ל הנוהן פרוסה לעני, וכן בא הלשון בפרסית הידית
והגוף באבל מרוב הלער כמו חתיפת תפרס כפיה (ירמי' י"ד ל"א), פרשה ליון בידיה (איכה א'
י"ז), והן כתובים בש"ן, ונכתב בסמ"ך ולא יפרוסו להם על אבל (ירמי' י"ז ז'), ואין כן דעתי
אלא כלם לשון ופרשו השמלה, ויפרוש כפיו השמימה (ד"ה ב' ו' ז'), פרשי כנפים (שמות ל"ז ע'),
וכן תפרס כפיה, פרשה ליון בידיה, כי דרך השקוע בלער פורש כפיו למעלה מראשו וזוהם
ולועק, וכן ולא יפרשו להם על אבל, על פריסת שמלה על השלחן לאכול, כמו פרס לרעב
לחמך, והנה בל"הק כולם בענין אחד, אבל פרוסה ופורס שבלשון רז"ל תרגום הוא כמו פריסת
מלכותך שנס' דניאל, וכן ופרשו כאשר בסיר (מיכה ג' ג') אינו ל' פרוסות אלא יאמר שעורכים
עור עמי ושארם, כמו שיעשו עם הדבר אשר בסיר, ועם הנצר אשר בקלחת. והנה לפרושנו
לא יתכן לומר על כף הרגל פרסה, אלא באותן שיש עליהן לפורן בעין מנעל המכסה עליו, כמו
רגל השור והחמור והסוס והמקנה, אבל כף רגל של שאר הבע"ח שיש להן אלבעות ועל כל
אלבע לפורן אינו נקרא פרסה במקרא, ולא נכתב עליהן בשום מקום, אבל כתוב פרסות
סוסיו (ישעיה ה' כ"ח), שעתת פרסות אביריו מרעש לרכבו (ירמי' מ"ז ג'), שהן הסוסים והרכב,
ופרוסות בהמה לא תלחם (יחזקאל ל"ב י"ג), שהן המקנה והחמור והסוס האהובים לאנשי
המדונה

המעמר

המבאר השיג על דברי רש"י, עד שאמר שדבריו סותרין זא"ז, עיין בדבריו, ובאמת כי לפירש"י
ושמעת שמע הוא לביאור מלת מפרסת, כלומר שמפרסת נקראה אך אם היא שושעת שמע ולא
זולת כן, וכן כתב ידיו מהרמ"ל בפתרון המלות שלו, ובמו כן כוון הרא"ש ז"ל כאשר ירא' כל
המעייין בספרו, וסרה בזה תלונת המבאר.

בַּקְהָמָה אֶתְּהָ תֹאכְלוּ: (ד) אַךְ
אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּעֱלֵי הַגֶּרֶה
וּמִמִּפְרֵסֵי הַפְּרֹסָה אֶת־הַגְּמֹל כִּי־

דאז דירפֿט איהר עססען.
(מעלת, דאז וויעדער
הערויף. ברינגט. גרה, דאז
געקויעטע). (ד) פֿאָלגענדע
זאללט איהר פֿאָן דעם וויע.
דערקויענדען פֿיעהע, אונד

פֿאָן דעם פֿיעה מיט געשפאלטענען קלויען ניכט עססען: דאז קאכעל, דען עם איזט

צוואַר

תרגום אונקלוס

בְּבִעֲרָא יָחָה תִּיכְלוּן: (ד) גְּרָם יַח דִּין לָא
תִּיכְלוּן מִמִּסְקֵי פִישָׁרָא וּמִפְרִסְקֵי פְּרֹסָתָא יַח

שהוא נגרר אחר הפה ותרגומו פֿישרא זעל
ידי הגרה האוכל נפטר ונמוח: בנהמה.
תניה יתירה היא לדרשה להחיר את השליל
הנמלא במצי אמו: אותה תאכלו. ולא

במלא גמלא נהמה טמאה והלא באזהרה היא אלא לעבור עליה בעשה ולא תעשה:

מנשרס

ר ש י

ב א ו ר

המדינה, לא תשאר פרסה (שמות י' כ"ז), נאמר על המקנה שיזבח מהן לה', ועוד אפרש לפנינו
בעז"ה. [א"ה בתרגומי הלכותי בשעת המפרשים הקדמונים, אבל דברי הרב המבאר נראין
לי יותר, וע"פ דרכו כך ראוי לתרגם: וחסס הופנאגען וזכר געטפאזטענע קלויען האט, וזן דחס
לווייה הופנאגען דערזיס ווערדען:] מעלת גרה, המאכל שירד דרך הגרון לאלטומכא חוזרת
ומעלה אותו אל הפה ללועסו פעם שנית, וכן תרגם הרב המעתיק (דאז וויעדער הערויף ברינגט
דאז געקויעטע). ואמר רד"ק ז"ל אפשר שרשו גרה, אבל לפי שהענין קרוב לגרון, וענין גרון
קרוב לגררת שמו אותו בשולים. אבל רש"י ז"ל אמר גרה כך שמי, ויתכן להיות מגזרת מים
הנגרים, שהוא נגרר אחר הפה, ותרגומו פֿישרא, שעל ידי הגרה האוכל נפטר ונמוח, ודבריו
ישרים שהוא מן הכפולים ושרשו גרה, כי משקלי שמות הכפולים מִפְּרֹסָה מִדָּה גְּרָה, ולפי שאות
הגיה מודגש על חסרון אות הכפל, ור"ש גרה אינה מקבלת דגש נשלים בלירי שתחת הגימ"ל.
אבל טעם רביו ז"ל שאמר שהוא נגרר אחר הפה, קשה בעיני כי בלשון עברי לא מלאנו לשון
גרירה רק על הנסירה, כמו מגוררות במגרה (מלכים א' ז' ט'), גם במשנה גורר אדם מטה
כחא וספסל מענין זה הוא, לפי שמגררים בארץ ועוזין גומות, וקרוב לומר שהגרירה היא
הלעיסה, כי הלועס מגרר בשיניו ומסרר המאכל כמו שמגרר במגרה, ומה הושאל גם דבר גרה
למאכל הנלעס שהוא מגורר בשינים, וא"כ מעלה גרה היא שמעלה הגרה פעם שנית, אל הפה,
ואל זה כוון אונקלוס ז"ל שתרגם מסיק פֿישרא, פשר הוא תרגום של נמס ונמוח וקרא פשר
למאכל הנלעס שנמוח בלעיסה, והנהמה הטעורה מסיק פעם שני הפשר, לא לפי שנמוח על
ידי שמעלהו, שהרי בשעת ההעלאה קוראו גרה: מעלה, שם הפועל, כי מְעַלָּה במיכות
מעלת: בנהמה. . . זה יתירה היא לדרשה להחיר השליל הנמלא במצי אמו, מפ"י רש"י ז"ל:
(ד) ממעלי הגרה וממפרסי הפרסה, מאותן שהן מעלה גרה ומאותן שהן מפריסי פרסה, כי
אותן שאינן מעלי גרה ולא מפריסי פרסה ידעו שהן אסורים שהרי לא החיר אלא אותן שיש להם
השימנים הללו, ומדברינו תבין שקלת הטמאין יש להן פרסה, שהוא הכפרן המכסה את הרגל,
אבל אינה אסוועה לשתי פרסות, ורק שלשה בע"פ נבראו בן, והן הסוס והחמור, ועוד בנהמה
אחת שמה לעבר"א, וכל שאר הנבע"ט הטמאין אינן להם פרסה כלל, ושתייהן יפרש לפנינו בפרשה,
והולך הכתוב לפרש איסור אותן שהן בעלי סימן טהרה אחד, לפי שאמר כל מפרסת פרסה וגו'
מעל גרה בנהמה, פן תאמר או מפריס פרסה, או מעלת גרה, גם אם היה כתוב ומעלת גרה
בז"י, הייתי מפרשו כמו ומכה אביו ואמו לחלק, לכן פירש הכתוב שלריבין שתי סימני טהרה, כי
פרט אותן שהן בעלי סימן טהרה אחד, ואמר אותן כמו בעלי שני סימני טומאה, לפי שאין בהן
סימן שני של טהרה, כמו שזכר אצל כל אחד, ופרסה איננו מפריס טמא הוא לכס, וכן אצל שפן
וארנבת (פסוק ה'), וכן בחזיר אמר והוא גרה לא יגר טמא הוא לכס (פסוק ז'), למדנו שטומאתן

תרגום אשכנזי

שמיני יא

מעלה גרה הוא ופרסה איננו
מפרים טמא הוא לכם: (ה) ואת
השפן כי מעלה גרה הוא ופרסה
לא יפרים טמא הוא לכם: (ו) ואת

הארנב

צוואר ויעררקויענד, האט
אבער קיינע געשפאלטענע
קלויען, דיעועם זאלל אייך אונז
ריין זיין. (ה) אויך ניכט דאז
קאנינלען, דען עס איזט צוואר
ויעררקויענד, האט אבער
קיינע געשפאלטענע קלויען,
דיעועם זאלל אייך אונריין זיין.
וויא

תרגום אונקלוס

גמלא ארי מסיק פישרא הוא ופרסתא לא סדיקא מסאב הוא לכון: (ה) וית טפוא
ארי מסיק פישרא הוא ופרסתא לא סדיקא מסאב הוא לכון: (ו) וית ארנבא
ארי

באור

בעבור שחסר מהן סימן טהרה השני, ועכשיו שפי' הדבר לא הולך לומר בכתוב הראשון ומעלת גרה
צוי"ו, והיה ראוי לומר ע"ד כלל שבעלי סימן אחד טמאים, וטעם שפרטט בשם אמר רמב"ן ז"ל
שחזר ופירש ארבעה אלו מפני שאין אחריהם ציגולם בעלי סימן אחד, ובספרנו גן נעול חדשו בזה
דברים (ס"א חדר ח' חלון), ובהיו' שפירש טעם איסור בעלי סימן טהרה אחד, לפי שיש בהן סימן
טומאה אחד, ידענו כל שאינו מעלה גרה ומפרים פרסה טמאין, וכן דעת רמב"ן ז"ל, וכל שכן
לדברנו שלא בא הכתוב הזה לא לפרש הכתוב הראשון, שאין האיסור לבד בעלי שתי סימני טומאה,
אלא שרביבין להיות ב' סימני טהרה, אבל רש"י ז"ל פי' מנשרם לא תאכלו אין לי אלא אלו, שאר
בהמה טמאה שאין לה שום סימן טהרה מניין, אמרת ק"ו ומה אלו שיש בהן קצת סימני טהרה וכו'
ומסיים בצריחתא דת"כ נמלא הגמל השפן הארנבת והחזיר מן הכתוב, ושאר בהמה טמאה מק"ו,
נמנאת מלות עשה שלהן מן הכתוב, מלות ל"ת שלהן מק"ו, ואמר רמב"ן ז"ל שלדעתו אינה עולה
כהוגן כפי סוגית התלמוד שאין עונשין מן הדין, אולי היא שנוייה כדעת האומר עונשין מן הדין,
או שאינה מתרחתא: ופרסה איננו מפרים, שאין בתולדתו לגדל כסורן שיכסה רגלו כמעל, וכן
אמר אב"ל שגן ואכל ארנבת, ואחר שאין לו פרסה כלל, אין צורך לומר ושסע איננו זוסע, אבל
החזיר שיש לו פרסה כעין מנעל, בהיות שאין הפרסה לבדה מועיל, כי הסוס והחמור גם הם
בעלי פרס', וסימן טהרה הוא בהיותו שסוע לשתי פרסות, על כן אמר בו פי מפרים פרסה הוא
ושסע שסע פרסה, אבל לפי' רש"י ז"ל שפרסה הוא פלנט"א מה טעם לומר ופרסה איננו מפרים,
והיה לו לומר ושסע איננו שסוע, שהרי גם אם נסדק מלמעלה, אין הסדק מועיל כלום, ועוד
שלדעת רבינו ז"ל פי' ופרסה איננו מפרים שאין בו סדק כלל, ולמטה צנין אמר לכל הבהמה
אשר היא מפרסת פרסה ושסע איננה זוסעת (פסוק ב"ו), ופי' רש"י ז"ל כגון גמל שפרסתו סדוקה
למעלה אבל למטה היא מחוברת, והיו הכתובים סותרים זה את זה, והנה אני על מפרשי
דבריו ז"ל שלא התעוררו על זאת: טמא הוא לכם, לאכילה אבל לנגיעה צעודם חיים אין בהם
טימאה: (ה) השפן, דרכו לחקות בסלעים, באמרו השפנים עם לא עולם ושימו בסלע ביתם
(משלי ל"ב"ה), ונאמר סלעים מחסה לשפנים (תהלים ק"ד י"ח) [ונחלקנו בזה מעתיקי התורה
הקדמונים כאשר זכה המתרגם האשכנזי^ו]: ופרסה לא יפרים, בגמל אמר מפרים, ונשפן
יפרים, ובארנבת ופרסה לא הפריסה, אולי רומז שאל תחשוב נולד בלי פרסה ולאחר ימים יפרים
ת"ל ופרסה לא יפרים, ושמא תאמר היה לו ונסתלקת"ל ופרסה לא הפריסה: (ו) ואח הארנבת,
אמר

המעמד

(ה) ואח השפן, הרכ בצל פתרון המלות אמר שהוא החיה הנקראת (שפרינגהאזע) וכן הכריע
הזכס געועניזש בספר המלים שלו שרש שפן, ועיין מה שכתבנו בניאור לספר משלי (ל"ב"ה).
מבשרם

הָאֲרֵנְבַת כִּי־מַעֲלַת גְּרָה הוּא
וּפְרִסָּה לֹא הִפְרִיסָה טְמֵאָה הוּא
לָכֶם: (ו) וְאֶת־הַחֲזוּר כִּי־מִפְרִים
פְּרִסָּה הוּא וְשָׁמַע שָׁמַע פְּרִסָּה
וְהוּא גְרָה לֹא־יִגַר טְמֵאָה הוּא
לָכֶם: (ח) מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכְלוּ

(ו) וויא אויך ניכט דען האַזען,
דען ער איזט צוואַר ווידער.
קויענד, האַט אַבער קיינע גע.
שפּאַלטענע קלויען, דיעזער
זאָלל אויך אונריין זיין.
(ז) ענדליך אויך ניכט דאָז
שוויין, דען עס האַט צוואַר
געפּהי לטע קלויען, אונד זיי
נע קלויען זינד דורכגעשפּאַל.
טען, עס וויעדערקויעט אַבער
ניכט, דויעס זאָלל אויך אונד.

ובנבלחם

ריין זיין. (ח) פֿאַן איהרעם פֿליישע זאָללט איהר ניכט עססען, אונד איהר זאָס

ניכט

תרגום אונקלוס

ד ש י

אַרִי מִסְקָא פִּישָׁרָא הִיא וּפְרִסָּתָא לָא סְדִיקָא
מִסְקָבָא הִיא לְכוּן: (ז) וַיִּתְּ חוּרָא אַרִי סְדִיק
פְּרִסָּתָא הוּא וּמְטִילָפָא טִילָפִין פְּרִסָּתָא וְהוּא

פִּישָׁרָא לָא פִּשָׁר מִסְקָב הוּא לְכוּן: (ח) מִבְּשָׂרָהוּן לָא תִיכְלִוּן וּבְנַבְלָתָהוּן לָא
תִּקְרְבוּן

ב א ו ר

אמר רמב"ן ז"ל שיקרא בן בל"ה הק הזכר והנקבה ממנו, וכן היענה, ובעופות היונה אין שם הזכר
חלוק מן הנקבה, ויש רבים שמתחם בלשון זכר ואין לנקבותיהם שם אחר, כמו גמל שפן חזיר דוב
עורב, כמו גמלים מניקות (בראשית ל"ב ט'), וכן תור בשושות, ולכך כתוב שתי תורים או שני
בני יונה, וזכר בתורים שהן לשון זכר שתי, וביונה שני להודיע שאין קפידא בהם, ויפה פי',
גם בספרי חכמי הטבע ראיתי שארנבת הנקבה בופה אח הזכר לתשמיש, ולמעט אין זכרות הזכר
ניכר בו, וזוה יש טעם למה נקרא המין על שם הנקבה: היא, לבי ששם המין לשון נקבה:
(ז) ושם יש טעם פרסה, שפרסה שלו שסועה לשתיים, במשנה תורה שאמר בראש הענין אך את זה לא
תאכלו ממעלי הגדה וממפריסי פרס' השפועה, אמר רש"י החזיר כי מפריס פרסה הוא שחם, וממילא
ידענו שפרסתו שפועה, ממה שאמר תחלה השפועה אחר שאין בעל סימן זה רק חזיר לבדו, אבל כאן
שאמר בראש הענין וממפריסי הפרסה ולא אמר השפועה, הולך לומר בחזיר ושם שם פרסה, כך
נראה לי לפי הפשט, אבל בשחיות חולין דהו ממלת השפועה שבמשנה תורה זו חיה שיש לה ב'גבים
וב' שדראות: גרה לא יגר, לפרושנו כך פרושמה שגרר בשניו ולעסו פעם אחד, לא יגר פעם שני,
שאינו מעלהו ללועסו פעם שני, ואונקלס ז"ל שתרגם והוא פשרא לא פשר יסבור כן מה של:ם
לא ילעום עוד או מה שמיחה בלעיסתו לא ימח' ע"י לעיסה שניה, ולפי' רש"י ז"ל פשרא לא
פשר הכל על ההעלאת מקור ועחיד: (ח) מבשרם לא האפלו, בשר הוא הגוף וכולל הבשר
והחלב

ה מ ע ר

(ח) מבשרם לא האכלו, לשון רש"י: אין לי אלא אלו שאר בהמה עמאה שאין לה שום סימן
טהרה מניין, אמרת ק"ו ומה אלו שיש בהם קנת סימני טהרה וכו' והוא ברייתא בת"כ, והרמב"ן
השיג על זה והקשה והלא אין עונשין מן הדין ע"ש, והנה הרב המגיד ברפ"ב מהלכות מאכלות
אסורות גם הרב בעל קרבן אהרן האריבו בזה באמרי נועם, אולם יראה לי עוד כי לדעת האומר
שעם שאין עונשין מ"הד הוא, לפי שאולי יהיה העונש עוד חמור ממנו, הנה יהיה זה אך אם

וּבְנֵיכֶם לֹא תִגְעוּ טְמֵאִים הֵם

נִכְסֵי אֲנִי הָרַעַן (צו דער צייט
נעמליך ווען איהר אייך ריין
הצלטען מיסכעט) דייעזע זאָל
לען

לכם

תרגום אונקלוס

ר ש י

סימני טהרה אסורות וכו': מבשרים. על
בשרם באזהרה ולא על עצמו' וגידין וקרניים
וטלפים: ובגבלתם לא תגעו. יכול יהו ישראל
מוזהרים על מגע בגבלת תלמוד לומר אמור אל הכהנים וגומר (ויקרא כ"א). כהנים מוזהרין ואין
ישראל מוזהרין קל וחומר מעתה ומה שומאת מת חמורה לא הזהיר בה אלא כהנים שומאת בגבלת
קלה לא כל שכן ומה תלמוד לימר לא תגעו בגבל:

סנפיר

ב א ו ר

והחלב וכל היולא מהן שדומה לבשר שיש בו טעם, ולכן דרשו רבותינו ז"ל על בשרם באזהרה
ולא על עצמות וגידין וקרניים וטלפים: ובגבלתם לא תגעו, אפילו נשחטה קרויה נבלה,
לפי שאסורה באכילה, אין שחיטה מעהרתה מידי נבלה, לכן אמר סתם, כמ"ש (פרשה ה' ב')
אבל במוותרין נאמר וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה הנוגע בגבלתה יטמא עד הערב
(פסוק ל"ט), להוסיף שחיטה: לא תגעו, אם תרבו להיות טהורים לאכול קדש או ליכנס למקדש,
אין רשאי לכם ליגע בגבלתם, ואינו אזהרה כמו שומאת מת לכהן, שאם ישראל מוותרין להטמא
בטומאת חמורה כל שכן בטומאת נבלה הקלה, ובת"כ אמרו אחרים אמרו יכול אם נגע אדם
בגבלה ילקה ארבעים, ת"ל ולא לה טמאו, יכול אם ראה אדם את הנבלה ילך ויטמא ת"ל
ובגבלתם לא תגעו, הא כילד הוי אומר זה רשות, ויאמר רמב"ן ז"ל שזה עיקר הדין מן התורה.
ודע כי זכרה תורה דין הטומאה בכל ארבעה המינין, בטהורים, ובבעלי סימן טהרה אחד,
ובטמאים מפריס פרסה, ובטמאין ההולכים על כפס, בטהורים וכי ימות מן הבהמה אשר היא
לכם לאכלה הנוגע בגבלתה (פסוק ל"ט), אבל נשחטה יאחז מידי נבלה, ובבעלי סימן אחד
ובגבלתם לא תגעו, אפילו נשחטה, ובטמאים מכריסי פרסה בגון שור וחמור לכל הבהמה אשר
היא מפרסת פרסה וגו' כל הנוגע בהם יטמא (פסוק כ"ו), ובטמאין שאין להם פרסה וכל הולך
על כפיו וגו' וכל הנוגע בגבלתם יטמא עד הערב (פסוק כ"ז) ונכון הכל, ויתבאר עוד במקומותיהן:
טמאים הם לכם, מלת טומאה על האכילה ועל הנגיעה, ולכן בשרץ המים לא נכתב טומאה
לפי שאינן מטמאים במוחם, אלא שקן הם לכם וכן בצוף ובדמם לא נזכר מטעם זה טמאים הם לכם:

אח

ה מ ע ר

בדבר הלמד מק"ו לא נתפרש בו איסור כלל כי אז לא ידענו חומר האיסור, אולם כאן שגם בלי
ק"ו היא עומדת בלאו הנא מכלל עשה זאת המיה אשר תאכלו, א"כ זולת הק"ו בודאי אין להוסיף
על האיסור, ולזה שפיר יכולין למילף הלאו בק"ו, ואולי גם זה כוונת הרב המגיד ולא כמו שהבין
בעל קרבן אהרן. ולדעת יידי ר' יוסף ווייסע נ"י הדבר ברור, שאין כוונת הרב המגיד כי אם
לומר, שק"ו זה אינו אלא גלוי מילתא בעלמא, ובק"ו כזה לוקין כמבואר בסנהדרין (ע"ו ע"א),
כי וודאי לא נסתר מנגד עיניו שרבינו ז"ל בעצמו כתב בספר המכות דלוקין על אכילת בהמה
טמאה שיש לה ב' סימני טומאה אף שגא מק"ו משום דאינו אלא גלוי מילתא בעלמא, ומה שדייק
הרב המגיד ז"ל בלישניה ולא אמר סתם דטעם רבינו משום גלוי מילתא, הוא עפ"מ"ש התוס'
בסנהדרין (דף פ"ה ע"א) דגלוי מילתא הוא דוקא אם הכתוב מיירי ממנו ע"ש, והוכרך לבאר
שגם כאן מיירי קרא בבהמה שיש לה ב' סימני טומאה, וא"כ אין בדבריו סתירה לרמב"ם, כמ"ש
המשנה למלך ז"ל, כי אם משענה לדבריו, וגם רבינו יוסף קארו ז"ל בכללי הגמרא שלו הבין
טעם דברי הרב המגיד ז"ל משום גלוי מילתא. והוא הוסיף עוד ואמר דבלאו ק"ו מוכח איסור
זה מן הכתוב דכלל מאתיים מנה, ועיין במחק לשון הרמב"ם בהקדמתו לס' המכות אשר שרש
י"ד, ואז הדברים מתחזקים בשמלה, ואין כאן המקום להאריך ע"כ.

לכם: (ט) את־זה תֹאכְלוּ מִכָּל
אֲשֶׁר בְּמִים כָּל אֲשֶׁר־לוֹ סִנְפִיר
וְקִשְׁקִשֹׁת בַּמַּיִם בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים
אַתֶּם תֹאכְלוּ: (י) וְכָל אֲשֶׁר אֵין־
לוֹ סִנְפִיר וְקִשְׁקִשֹׁת בַּמַּיִם
וּבַנְּחָלִים מִכָּל שְׂרָץ הַמַּיִם וּמִכָּל

לען אייד אונריון זיין. (ט) פֶּאֶל־
גענדעם דירפֶט איהר פֶּאֶן
דעם, וואָס אים וואָססער
לעבט, עססען: וואָס אים
וואָססער פֶּלאַספֶעדערן אונד
שוּפּען האַט, וואָוואָהל אין
זען, אַלס אין פֶּליססען, דיע.
זעס דירפֶט איהר עססען;
(י) וואָס אַבער אין זען אָדער
פֶּליססען ניבֶט פֶּלאַספֶעדערן

אונד שופּען האַט, פֶּאֶן אַללעם וואָס אים וואָססער אויסקריבֶט אָדער זאָנסט אים

תרגום אונקלוס

רשי

תיכלון מכל הי במיא כל הי ליה ציצין
וקלפין במיא ביממא ובנחליא יתהון תיכלון:
(י) וכל הי לית ליה ציצין וקלפין ביממא
ובנחליא מכל ריחשא דמיא ומכל נפשא

(ט) סנפיר. אלו שש נהם: קשקשת.
אלו קליפין הקבועים בו כמו שנאמר ושריון
קשקשים הוא לנוש (שמואל א' י"ז):
(י) צרן. ככל מקום משמש דבר נמוך שרוש

באר

(ט) אח זה האכלו, כלומר כל מי שיש בו סימנים אלו, כי המינים רבים, וכן זאת החיה האמור
למעלה, אבל רבותינו דרשו מלמד שהיה משה אוחז בחיה ומראה אותה לישראל זאת תאכלו וזאת
לא תאכלו וכן בשרן המים וכן בעופות וכן בצרעים: במים, מלת מים כולל הכל, מי הים,
מי נחל, מי בורות שיחין ומצרות ומים אשר בכלים, כי הדגה מתרבה בכלן, על כן זכר מים
סתם, כלומר מכל אשר יגדל במים: סנפיר וקישקשה, סנפיר אילו ששט בהן, וקשקשת אלו
קליפין הקבועים בו כמו ושריון קשקשים הוא לבני, לשון רש"י ז"ל, ויאמר רמב"ן ז"ל שאין
קבועין מאש דבקים בעור הדג, אלא הם הקליפין העגולים שגלדס דומה לכסורין שהן נפשטים
מעור הדג ביד או בסכין, ולכן אמרו בגמרא דקשקשת לבושא הוא, ולשון התוספתא אלו הן הקשקשים
שגלובש בהן וסנפירין ששט בהן, פי' כמו לנוש שבוטטו הלושב, כן יסורו הקליפין האלו מן הדג ביד,
ואין כן מה שדבק בעור ממש: במים, יהיו במקום שיהיו בצורות ובכלים מכוונסין בידי אדם:
בימים, הגדולים, שנאמר עליהן ולמקוה המים קרא ימים (בראשית א' ו'), שהן החללים הגדולים
שנרא השם ניום השלישי שנקוו בהן המים שנסו את הארץ: ובנחלים, הן העמוקות בארץ שגזולים
בהן מי המעינות ומי גשמים, והולכים ומתגדלים תמיד עד שגופלי' אל הים, וכמו שנאמר
כל הנחלים הולכים אל הים (קהלת א' ח'), ואמר המשלח מעיינים בנחלים (תהלים ק"ד י'),
כי הם נוזלים אל מקום הנחל, ולכן נקרא נחל, שנוחל מי המעינות ומי הגשמים. ותראה
שהכתוב מחיר הדגה שכל המימות כשהם בעלי סנפיר וקשקשת, וכן אמרו בצרייתא בימים זה
הים הגדול שנאמר ולמקוה המים קרא ימים, ובנחלים אלו הנהרות שנאמר ונהר יוצא מעדן
וגו' אין לי אלא ימים ונהרות וכו' עד שאחז מרנה מים שצבורות ת"ל במים: (י) וכל אשר
אין לו סנפיר וקישקשה בימים ובנחלים, לא זכר במים, לפי שלכל הסדרות אס השרינו בכלי
מותר לאחותן עם המים: מכל שרץ המים, שרץ אס כילל לכל בעל תנועה, והיא הסגולה
היותר פחותה שצנע"ח המבדיל אותם מן הדוממים והגשמים, ולכן כשזכרים בע"ח פחותים עם
מעולים מהן, יקראו לפחותים שרץ בדרך המעולים, ולכן שרץ המים כולל הנריו' הקטנים
שנמים בדמות תולעים, שאין להם לורת הדגה, וילמדנו שלא תאמר הבדיל בין אסור
למותר בדגים, והחיר בעלי סנפיר וקשקשת, ואמר דגים שאין להם סנפיר וקשקשת,
אכל שרץ המים שאין ממיני הדגה יהיו מותרים, על כן חזר ואמר וכל אשר אין לו

נפש החיה אשר במים שקץ הם
לכם: (יא) ושקץ יהיו לכם
מבשרם לא תאכלו ואת תבקתם
תשקצו: (יב) כל אשר אין לו

וואססער לעבענדיג איזט,
איזט אייך איין גרייל,
(יא) אונד זאלל אייך יעדער
צייט איין גרייל בלייבען, פאן
איהרעם פליישע זאללט איהר
ניכט עססען, אונד פאר איהר
רעם אאס זאללט איהר אבי
שייא האבען. (יב) וואס אים

מנפיד

תרגום אונקלוס

חיתא די במיא שקצא אנון לכון: (יא) ושקצא
יהון לכון מבשרהון לא תיכלון ויה גבילתהון
תשקצון: (יב) כל הי לית ליה צישין וקלפין
במיא

ונד על הארץ: (יא) ושקץ יהיו. לאסור את
עירוביהן אם יש בו בנותן טעם: מבשרם.
אין מזהר על הספירים ועל העכמות:
ואת נבלתם תשקצו, לרבות יבוסין שסינון.
יבוסין מושיי"לונג בלעז: (יב) כל אשר אין
לו

ב א ו ר

סנפיר וקשקשת בין שהוא טמין דגה, בין שהוא שרץ המים, וגין שהוא מנפש החיה
שנמים, הם שקץ ותועבה: נפש החיה, הם נריות גדולות שנים, ופרים ורבים זכר ונקבה,
והן חיות הים הידועים, שאין ממיני הדגה, והייתי אומר להתיירן לפי שאין סימן סנפיר
וקשקשת נוהג בהן, ת"ל וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לאשך: [א"ה על דעתי צאור הכתוב
כך הוא: מכל שרץ המים, כל מה שהמים מזריקים, כמו שנאמר ישרו המים שרץ וגו', והן
כל הנריות הנולדות בים וגדלות שם, מכל נפש המי' אשר נמים, להביא את הנריות הנולדות
ציבשה וגדלות במים ונקראות (מפוביען) שחיות בים וביבשה, ומיניהם רבים כידוע, ועל
הדרך הזה מתורגם בל"א: שקץ הם לכם, כמו שקץ תשקצו ותעז תתעבנו (דברים ז' כ"ו),
כלומר דבר נחעב ומגואל, לא שהן שקץ בעצמם, כי הם נריות שנרא השם, וחלילה שינרא השם
דבר משוקץ, אבל הוסף מלת לכם, כלומר לעם קדוש נמוס ישבנו לשקן שלא יאכלו:
(יא) ושקץ יהיה לכם, כפי הפשט שקץ הם לכם כמודיע שהנריות שנמים שקץ הם לכם,
ואחריו חזר ומגוה ושקץ יהיו לכם, שאל יקל זה הדבר, כי יהיו צעניכס בדבר משוקץ,
ומפסד לענין מה, מבשרם לא תאכלו, זה עשה ולא תעשה, ורבותינו ז"ל דרשו ושקץ יהיו
לאסור ערוביהן אם יש בו בנותן טעם: מבשרם, פרשתו: ואח נבלתם חשקצו, אין אנו
יודעין לאיזו ענין נאמר, אם לאסור אכילה, בבר אמור מבשרם לא תאכלו ואם לעומאה אין טומאה
נוהגת בהן, ומהו אם בן השקץ נבלתם, והיה נראה לפרש לאסור נבלתם בהנאה, בדבר משוקץ,
ושאסיר לעשות סחורה בהן, ואל זה כוון יב"ע שאמר וית נבלתהון תשקצו ומן הנייתהון תתרחקין
תרגמו כמו שקץ תשקצו הנאמר בע"ז, אבל לא כוון להלכה שהן מותרין בהנאה, אולי נא ללמד על
בעלי סנפיר וקשקשת שאין לריבון שמיטה או נחורה, ושהמתי' מאליהן מותרין לאכילה, לכן אמר
בעמאים ואת נבלתם תשקצו, שאסורין בחייהן לשחטן או לנוחקן ולאכלן וגם נמותן, ללמדנו שהטהורים
גם נבלתם מותרת, אבל רבותינו ז"ל אמרו לרבות יבוסין שסנון, כלומר אעפ"י שהתרתם לך לשחטן
מי בליט שהשדילו, אין זה אלא בהיותן חיים ומעורבים נמים, אבל אם סגן המים, ונסרדו יבוסין
מהם, את נבלתם במותם תשקצו ואסורין באכילה, ורש"י כתב יבוסין מושיי"ל"ג בלעז, והוא
בל"א (קויינע פאגען) או (ווקקען): (יב) כל אשר אין לו וגו', לפי הפשט לא נחמד. בסמוך זה

ה מ ע ר

(יא) ואח נבלתם חשקצו, פירש"י לרבות יבוסין שסינון, יבוסין מושיי"לונג בלעז, והיו
וויטערקנס (ווקקען), וכמו שפירש חולין (ס"ז א') כעין יתושיין דקין הנמלאת במרתפות של
גין. (ד"ה).

סנפיר וקשקשת במים שקין
הוא לכם: (ג) ואת אלהת שקצו
מן העוף לא ואכלו שקין הם
את הנשר ואת הפרס ואת

העוניה

וואססער ניכט פלאססעדערן
אונד שיפפען האט, זאלל
איין גרייל זיין. (ג) פאל
גענדע ארטען פאם געפליגעל
זאלט איהר שיען, זיא זאל
לען ניכט גענעססען ווערדען,
זיא זינד איין גרייל: דען
אדלער, דען ביינברעכער

אונד

ר ש י

תרגום אונקלוס

במיה שקצא הוא לכון: (ג) ונת אלין
תשקצון מן עופא לא יחאכלון שקצא אגון
נשרא

לוגומר. מה תלמוד לומר שיכול אין לי
שהא מותר אלא המצלה סימנין שלו ליבשה
השירן במים מניין ת"ל וכל אשר אין לו סנפיר
וקשקשת במים הא אם היו לו במים אצ"פי
שהשירן בעלייתו מותר: (ג) לא יאכלו.
לחייב את המאכילן לקטנים שכן משמעו לא יהו נאכלין על ידך או אינו אלא לאסרן בהנאה ת"ל
לא תאכלו (דברים י"ד) באכילה אסורין בהנאה מותרין: כל עוף שנאמר בו למינה למינו למינהו יא
באותו

ב א ו ר

דבר, אולי הכתוב הזה מרבה הבריות הנולדות ביבשה וגלות במים, שזכר הרב המעתיק (פסוק י')
וקראם (חאפיביען), ועליהן אמר כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת והולך במים, אצפ"י שניול ביבשה
ואי בים וביבשה, הואיל וחי במים ואין לו סנפיר וקשקשת שקן הוא, ורבוזינו ז"ל אמרו שיכול
לומר אין לי שמותר אלא המעלה סימנין שלו ליבשה, השירן במים מניין ת"ל וכל אשר אין לו סנפיר
וקשקשת במים, הא אם יש לו במים, אצפ"י שהשירן בעלייתו קיטר: (ג) ואח אלהת שקצו מן
העוף, אכל בהמה אמר זאת החיה, וכן בדגים את זה תאכלו וכן בשרן העוף המותרין אך את זה
תאכלו וגו', זה וזאת על הסימנים, כלומר המסומן מהן בסימנים אלו תאכלו, וכשזכר פרטים
בשמות אמר אלה כמו בעופות טמאים ובחגבים טהורין: לא יאכלו שקין הם, לענין זה יחשבו
שקין שלא יאכלו, אבל בהנאה מותרין, ומלת שקין לישראל ידבר בעבור מעלת נפשיותם
תשקלום שלא תאכלום, לא שהן שקן בעלמותן, כי הן ממיני מעשה בראשית: הנשר, [א"ה] ה
ידעו שאין אנו בקיאים בשמות העופות ולא בסימניהם, וכבר הסתפקו קדמונינו בקלחתם, ובתרגומי
הלכתי בעקבות המתרגמים הקודמים היוונים והעבריים, לא לחתוך הדין על פיהם, או להכריע
שן הדבר בלי ספק, כי אם דרך סברא בעלמא, שלא להגיש השמות בלי תרגום כלל, ואם יש ספק
בלבד, כלך לדרך אחרת [יודע הנקרא (חדוער), ובמליכות הנבואה מלאנו כנשר יעיר קנו וגו'
(דברים ל"ב י"א), כנשר יעוף השמים (משלי כ"ג ה'), אם על פיך יגביה נשר וכל הענין שם (איוב
ל"ט ל'), והאותות האלו יש בעוף הנקרא חדוער, [ומז"ל אמרו בסימני הנשר שאין לו אלבע יתירה
ופק ואין קירקנו נקלף ודורס ואוכל, והוכיחו בתוספות מזה שאינו חדוער, כי יש לו אלבע יתירה,
ובמדינתו ראינו העוף הידוע שקורין חדוער ובדקוהו ומלאוהו בלי אלבע יתירה], ובפי' העופות
הטמאים יהיו דברי מעטים, מטעה שאמר הרב המעתיק שאין אנו בקיאים בהן ובסימניהם, ומה
שיש לדבר עליהן, כנר השכיל עליו הרב הנ"ל, ודברי פי חכם קן: [הפרס, נפי הסכמת רוב
המתרגמים הוא מין נשר וכן העוניה, ויתכן שנתפרשו בשמותיהן, ולא אמר את הנשר למינו, לפי
שנתיחדו

ה מ ע מ ר

(ג) את הנשר, נקרא כן לפי שהעוף הזה משיר וזוחתיו ומחליפם כמה פעמים, ועל זה נאמר
תתחדש כנשר נעוריו (תהלים ק"ג ה'), ונכללו בשם זה גם שאר עופות הטורפים כמו העיט
(גייער), וע"ז בא הרמב"ם קדמתך כנשר (מיכה א"ט ז'). עיין בספר המלים להחכם גשעניוס שרש נשר.
ואח הפרס, גם הוא מין נשר, ואולי נקרא כן, בעבור כי יפרוש כנפיו ויארינס עד מאוד בשם
יעוף

הַעֲוִיָּה: (יד) וְאֶת־הַדָּאָה וְאֶת־
הָאֵיָה לְמִינָה: (טו) אֵת כָּל־עֶרְב
לְמִינָו: (טז) וְאֶת־בֵּת הַיַּעֲנָה וְאֶת־

החחסם

אינר דען שווארצען אדלער.
(ז) דען ווייסען האביכט, דען
שווארצען האביכט נאך אללען
ארטען דעסועלבען. (טו) דען
ראבען נאך אללען ווינען אר.
טען. (טז) דען שטרויספאך
נעל

ר ש י

תרגום אונקלוס

נְשָׂא וְעַר וְעִיָּא: (יד) וְדִיחָא וּמְרַפִּיָּא
לְזֻנָּה: (טו) יח כָּל עֶרְבָא לְזֻנָּה: (טז) וְיח
הקן

בח

ב א ו ר

שנתיחדו בסימנין, שהנשר אין לו סימן טהרה כלל, ופרס ועוניה יש לכל א' מהן אחד מסימני
הטהרה, כמו שארז"ל בחולין (דף ס"א), והנה פרס נראה שהוא המין הנקרא בלשון רומי חססי
פרטגט ובל"א (ביינברעכער) ע"ס שהוא פורס עלמות, מלשון ואת עלמותיהם פתחו ופרסו כאשר
בסיר (מיכה ג' ג'), ורז"ל אמרו על הפרס והעוניה דלא שכיחי בישיב: העוניה, אמרו המפרשי' שהוא מן
עוז והנו"ן נוסף, ויש מין נשר הנקרא בלשון רומי (וואווערייה) לעולם כמו, והוא הנקרא בל"א (דענ
שווארצע דרוער), והגאון תרגמו אל"ע"ק והוא (גרייך) בל"א, וכתב עליו הראב"ע שטעה, כי זה
השם בלשון ישמעאל על דבר שלא נמצא בעולם ולא הי' ולא נברא אלא למשל, וכן יודו חכמי לשונם, א"כ
לא יתכן שיאמר השם דבר שלא הי'ו: (ד) [הדאה, וגו' ובמשנה תורה נאמר והראה ואת האיה
והדיה למינה (דברי י"ד י"ג), ואמרו רז"ל (חולין דף ס"ג) ראה ודאה אחת היא, וכן איה ודיה ולר' אבהו
שם דאה וראה ואיה ודיה אחת היא, והנה ראה על שם שראה ביותר (חולין סס), ודאה מן
כאשר ידאה הנשר, על שם שמנהר לעוף, ויתכן שגם איה מלשון הזה, שהרואה אותו ישאל
איה, כי במעט רגע יתעלם והסימנין הללו ימלאו בעוף הנקרא (האביכט) בל"א, ובפ' ראה
(דברים י"ד י"ג) כתב יב"ע והראה ואת האיה והדיה למינה, ודייתא חזרתא ואוכמתא, דהיא
איבו ודייתא לונה, ואל תחמה שפרט לך הכתוב המינים הללו, אחרי שכלל הכל ואמר למינה,
לפי שכל המינין שזכר הכתוב חלוקין בסימניהם, כמו שאמרו רז"ל: [למינה, [ככתב רש"י ז"ל
כל עוף שנאמר בו למינה למינו למינהו, יש באותו המין שאין דומין זה לזה לא במראהו ולא
בשמותם וכלם מין אחד, עכ"ל, ולא פרטן הכתוב לפי שהן דומין בסימניהם, והנה מין בל"א
(פרט או גחטטונג) [ו, ולדעתי המינים נחלקים על ידי הנפשות, באמרו תולא הארץ נפש מי
למינה (בראשית א' כ"ד), כלן שהן בעלי נפש אחת הן מין אחד, כי פעולותיהן ומונהגיהן
דומים אעפ"י שאינן דומים זה לזה במראה ובגס, והו' לדעתי פי' מלת תמונה, אשרו מין,
כמו מן שרש בין השם תבונה, ומורה על מעשה שרמו בו עושהו על פעולת דבר ידוע, אעפ"י
שאינו דומה לו בתבנית, כמי שעושה ללם בעל קרנים יורה על השמש או על הירח, שהיא
תמונת השמש לא תבניתה, ומהו תבין פי' לא תעשה לך פסל וכל תמונה, כי תמונה שב על
אשר בשמים ממעל, לפי שאי אפשר לנו לעשות תבניתו אלא תמונתו: (טו) [ערב, ארז"ל
זה עורב אוכמא, וכן הוא אומר שקורות בעורב (שיר ה' י"א), אחת כל עורב להביא את הצמקי,
והוא הלבן, למינו להביא מין אחר דדמי ריש' לדיונה (חולין ס"ג): (טז) [ואח בת היענה,
אונקלוס

ה מ ע ר

יעוף שמימה. (יד) ואח האיה, אולי הוא עוף השוכן באיים, ומהו נקרא איה (דער אינוואונער,
דער אינעלבעוואוהנער), והחכם געוועניוס כתב בשם דיה (שהוא אחת עם איה לדעת חז"ל) שהוא
שם עוף מה הטורף ומשכנו בתרבות, וא"כ נאמר שנחלף העין באל"ף, ומענין עי השדה (מיכה א'
ג') ואף כי אי ועי דומים בענינם כמו בהנחתם כי שניהם אינם מן הישוב הגמור. (טו) כל ערב
לאינו, כתב הראב"ע: מלשון ערב בעבור שמרותו עכ"ל, ויכה דבר, שכן אמרו גם חז"ל זה ערב
אוכמא. (טז) בת היענה, אולי בת הוא מענין בנחלי הבתות (ישעיה' ז' י"ט) שהוראתו שמה

הַתְּחַמָּם וְאֶת־הַשְּׁחָף וְאֶת־הַנֶּגֶן
לְמִינֵהוּ: (יז) וְאֶת־הַכּוֹס וְאֶת־
הַשֵּׁלֶף וְאֶת־הַיְנִישׁוּף: (יח) וְאֶת־

ההנשמה

נעל, דיא שוואלבע (וי"מ פֶּאֶל־
קע) דאז מעערהוהן, אינד
דען שפערבער נאך אללען
זיינען ארטען. (יז) דען אוהו,
דען פֶּישרייגער אונד דיא
נאכטאילע. (יח) דיא פֶּלע.
ר ש י י דער

תרגום אונקלוס

בַּת נַעֲמִיחָא וְעִיצָא וְצִפְרָא שְׁחָפָא וְנָצָא
לְזוֹהַרֵי: (יח) וְקִדְיָא וְשְׁלִינְנָא וְקִיפּוֹפָא:
(טז) הַנֶּגֶן. אִישׁ פְּרוּרִי בְלַעַז: (יז) הַשֵּׁלֶף.
פִּירָשׁ רַבּוּתֵינּוּזָא הַשּׁוּלָה דְגַיִם מִן הַיָּם וְחַוָּה
שֵׁת״א וְשְׁלִינְנָא: כּוֹס וַיְנַשּׁוּף. הַס

ב א ו ר

אנקלוס ויב"ע תרגמו בת נעמיחא, והוא הנקרא בל"א (סטרויספאגעו), שבמס' כלים (פרק י"ז) אמרין שעושין כלים מניצת הנעמית, ובמס' שבת (קכ"ח ע"א) אמרו שבני זבוכית מאכל לנעמיות, ופירש"י שם בת היענה, והסימנין האלו ידועים שהם בעוף הנקרא (סטרויספאגעו), ונקרא בת היענה, ונרבו לכוונת יענה (איוב ל' כ"ט), גם כיענים נמדבר (איכה ד' ג'), וכתב הרד"ק שהם עופות שוכני מדבר, ומשמיעים קול יללה, ואולי שעל זה נקראו יענים, מן ענה, כמו יעלים מן עלה, וכן בת היענה מלשון הזה, כמו בן בליעל, והראב"ע כתב (שמות כ"ג י"ט), בשר היענה יבש בעץ, ואין המנהג שיאכלנו אדם, כי אין בו לימה, ולא יאכל מכל המין רק הבת, כי היא נקנה וקטנה, ויש בה מעט לימה, ולא בן הזכר הקטן. ור"ל אמרו וכי בת יש לה ליענה, אלא לרבות בילתה: ההחמם, כפי המתרגמים ללשון הערב, הוא העוף שקורין (טוואבע), וגם הוא מהעופות הדורסים, כמו שאמרו עליו החוקרים, ומפרשים אמרו שהוא הפאלק, ושמו נאה לו, לפי שהוא חמסן גדול בעופות: השחף, אמרו שהוא מן שפת, והוא חולי המכתש הנשר ומדלדלו (אויסלעהרענדפיעבער), וכפי העתקת הקודמים הוא העוף שקורין בל"א (אעערהוהן), שאין כמוהו דל הנשר: ס' הנג, פי' רש"י ז"ל אישפר"וויר וכן הועתק בל"א, וכתוב המבינתך יאבר נן יפרוש כנפיו לתימן. וראב"ע אמר יש לו נוטה רכה, והקרב שהוא הידוע הפורש כנפיו תמיד לפאת דרום, כי יבקש מקום חם, ואין צוה ספק בעדות הכתוב שהבאנו: (יז) ואח הכוס, הועתק בל"א (אוהו), וכתב הרב המצתיק תרגומו קדיא ובמס' נדה קדיא וקפופא ופרש"י עוף הנועק בלילה, ופניו דומות לשל אדם, ומכינו הייתי ככוס חרבות (תהלים ק"ב ו'), כי מטבעו לשכון בחורבות: השלף, פי' רבותינו זה השולה דגים מן הים, וזהו ש"א ושליונא:]' הינשוף, רש"י ז"ל אמר כוס וינשוף הם

ה מ ע מ ר

משרש בתה (ועיין רד"ק שרש בת) ויתורגם (דער קראָללער חין דער וויסטע). ואח השחף, לדעת רוב המפרשים הוא שם לעוף דל הנשר מאוד מענין שפת, וכן שחף עץ סביב (יחזקאל מ"א ט"ז) ענינו עלים דקים, ויפה העיר החכם געגענוזא שאם הכוונה על העוף הנקרא (אעערהוהן) יסלף הלא לא הזכיר בפסוק הזה רק עופות הארציים והעוף הזה הוא ימי'. ואח הנג, לדעת הראב"ע נקרא בן בעבור שיש לו נוטה רכה, ורד"ק אמר בשרש נלה, ויתכן שיקרא הנן מזה הענין, כלומר שיש לו כח בנולותיו וכנפיו לעוף הרבה כמו שאמר המבינתך יאבר נן יפרוש כנפיו לתימן (איוב ל"ט כ"ו). (יז) ואח הכוס, כתב הראב"ע: ויש אומרים שהוא נכסה מעין אדם ושוכן בחרבות, והחכם געגענוזא הניא בשרש כוס בשם בקפארט שהוא העוף שקורין (פעויקאן), ונקרא בן בעבור שהזפק דומה לכוס, ואין זה סותר למה שנאמר ככוס חרבות, כי העוף הזה יאהב לשוט על אגמי מים במשכנות מבטחות כמו חרבות, והרד"ק בשרשים אמר ורבינו שלמה פירש פלקין ואותו שקורין פלקין הוא נמלא בישוב ונדין בו בני האדם שאר העופו', ואחר שאמר הכתוב 'ככוס חרבו' יראה שהוא מַדְבְּרֵי עב"ל הרד"ק, ואולי בל"ל בפירוש רבינו שלמה פעויקאן, ולא פעויקאן, והוא כדעת שהניא החכם הנ"ל. וא"ת כוס קדיא וינשוף קפופא, והכאדי בתהלים (ק"ב ז') תרגם כוס קפופא, ובאמת כי המינים האלה נכללים בסוג אחד (וויילען). ואח השלף, לדעת החכם געגענוזא הוא הנקרא (סטורלפעויקאן) וכן דעת ידידי מהרמ"ל. ואח הינשוף, לדעת רוב המפרשים הוא מן

הַתְּנַשְׁמַת וְאֶת־הַקָּאָת וְאֶת־
הַרְחָם: (יט) וְאֶת־הַחֲסִידָה הָאֲנָפָה
לְמִינָהּ וְאֶת־הַדּוֹכִיפַת וְאֶת־

דערמויז, דען פעליקאן אונד
דען גרינשפעכט. (יט) דען
שטאָרד, דען בערגפֿאלק (י"מ)
העהער), נאך אללען ארי
טען, דען אייערהאָהן אונד
דיא

העטלף

תרגום אונקלוס

ר ש י

כּוּאִי־טִישׁ הַנוֹעֲקִים בְּלִילָהּ וְיֵשׁ לָהֶם לַסְּתוּת
כּאֲדָם וְעוֹד אַחַר דּוּמָה לֹא שְׁקוּרִין יִיבֵן:
(יח) תְּנַשְׁמַת. הַיָּא קְלֵנָא שׁוֹרִין וְדוּמָה
לעכבר הכורח בלילה ותנשמת האמורה בשלמים היא דומה לה ואין לה עינים וקורין לה על"סא:
(יט) החסידה. זו דיה לבנה ליגווייה ולמה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חזרותיה
במזונות: האנפה. היא דיה רגזיית ונראת לי שקורין אותה היו"ון: הדוכיפת. תרגול הכר וכרכלתו
כפולה

ב א ו ר

כּוּאִי־טִישׁ (וְהוּא שׁוּעֵט־טִי וּבִלִּיא חִיילע) הַנוֹעֲקִים בְּלִילָהּ, וְיֵשׁ לָהֶם לַסְּתוּת כּאֲדָם, וְעוֹד אַחַר
דּוּמָה לֹא שְׁקוּרִין יִיבֵן (כ"ל היב"ו, מין חיילע) עכ"ל, ואין כוונתו שכוס ויגשף מין אחד, אבל
חזרו בספוק אחד לפי שניהם נועקים בלילה: (יח) התנשמת, כתב רש"י הוא קלב"א שורין
(טווען סורי"ס, ובל"א פלעדערווייז) ותנשמת האמורה בשלמים היא דומה לה ואין לה עינים,
וקורין לה טלכא (טופע, ובל"א ווילנאווערן) עכ"ל, וכתב הרב המעתיק ואולם כד"ק משמע
שהוא ממין הנועקים בלילה, ויש לפרשו קו"ץ: [הקאח. בגמרא (חולין דף ס"ג) קאת זה הקיק
והוא בערבי העוף שאנו קורין לו (פעליקאן), ודרכו לבלוע שכלולים גדולים עם קטני ומתחממי
במישיו והוא מקיא אותם ואוכל את השרץ אשר בתוכם, ויראה שעל זה נקרא קאת"ו]: הרחם, תרגומו
יפקרוקא, וזה שהעתיק הרב המעתיק (דען גרינשפעכט), ויב"ע תרגם וית שקרקא: (יט) החסידה,
זו דיה לבנה ליגווייה מפרש"י ז"ל ובל"א (טטערדך), ואמר ראב"ע ז"ל היא הנראית למועדים
יודעים בשנה, וכן כתוב גם חסידה בשמים ילדה עת בואנה (ירמי' ח' ז'): האנפה, בגמ' חולין
זו דיה רגזיית, שדרכה להתאנף מהר, [ועל העוף המוכר במקום הזה בתרגום האשכנזי אמרו
בעלי החולדות שאין כמוהו נוח להתקנף, ולמתרגמים הקודמים דעות שונות בפתרון זאת המלה,
ע"ה שקלתם אמרו שהוא הפתפתייא, ורש"י ז"ל כתב וכמדומה לי הוא שקורין אותו הירון
(הערלאנג, ובל"א מייעער העהר"ו): הדוכיפת, הוא תרגול הכר [אנקלוס, תרגומו נגר טורא,
וכתב

ה מ ע מ ר

נֶשֶׁף, וּמִמַּשְׁפַּחַת (חִיילען) וּלְדַעַת קָלַת הוּא (בִּלְטִיזוּהוּן) כְּמוֹ שְׂכַתֵּי הַתְּכָסִים גְּעוּעֵנוּסִים בְּסִפְרֵי הַמַּלְאִים
שְׁלֵי, וְאָמַר עוֹד שֶׁהוּא נֹכֵחַ בְּתוֹרָה אֲלֵל עוֹפוֹת הַמַּיִם (הַשְּׂטִיִּים עַל־פְּנֵי הַמַּיִם), אֲוֹלָם זֶה
אֵךְ לְדַעַת בְּאֲכַחְרֵט שְׂפִירֵשׁ כּוּם הוּא (פִּעִלִּיקָטוּן), אֲבָל לְדַעַת יֵתֵר הַמִּפְרָשִׁים אִינוּנוּ כֵּן (עֵיין לְעִיל).
וּדְוִיָּה מִהֲרַמ"ל גַּם הוּא הַסְּכִים זֶה הוּא (בִּלְטִיזוּהוּן) וְאָמַר שֶׁהוּא מַעֲנִין נֶשֶׁפֶת בְּרוּךְ, יֵשׁ כִּי
בְּרוּךְ קָטָן הוּלֵךְ הַעוֹף הַזֶּה סָבִיב סָבִיב. כּוּם וַיִּגְשָׁף, פִּירֵשׁ"י הֵם כּוּאִי־טִישׁ וְכו', עֵיין מִרְפָּא
לְשׁוֹן בְּרִכּוֹת (נ"ז ב') ד"ה חוץ מן הפיל ושם ד"ה קריא (והעיקר קד"ח בל"ח חוהו תרגו'
של כוּם) (ד"ה). (יח) ואח התנשמת, ת"א וְכֹתֵל בְּבִי"ת וְלֹא בְּכ"ף, וכן הוא בלשון התלמוד
בְּחֻמַּת (חולין ס"ג א'), וְעֵיין מִרְפָּא לְשׁוֹן שֶׁל ד"ה בְּאֵרֹת שֶׁבְּשַׂרְלִיִּים (ד"ה). ואח הרחם,
אולי מן ארמק ה' חוקי (תהלים י"ח ב') שעינינו כמו שפי' המפרשים אהנה, כהוראתו בארמית
וערבית, ותהיה הכוונה על העוף הנקרא (נַחֲכֵטִיגַחֵל) שהוא יפתה את בת זוגו בקול נעימות
האהבה, ונקרא בפי המזרחיים (דער פֿאָגען דער ויעבע). (יט) ואח החסידה האנפה,
אין החסידה מתוארת במלת האנפה, אך יחסר וי"ו העטוף באנפה, והעד במשנה תורה (י"ד
י"ח). וכתב הראב"ע וז"ל: וי"א שהיא מכורת חסד בדרך רחיקה ע"כ, וראה לי כוונתו, שכפי
אמלת העם מאז ועד עתה, כל גד בדרך הית אשר תקונו עם. ואח הדוכיפת, אולי הוא

העטלף: (כ) כל שרץ העוף

דיא ווידעהאָפּף. (כ) יעדעס קרעכענרע געפליגעל, דאָז אויף

החלך

תרגום אונקלוס

רשי

ועטלפא: (כ) כל ריחשא דעופא

כסולה ונלעז הרופא ולמה נקרא שמו דוכיפת שהודו כפות וזו היא כרבלתו ונגר טורא נקרא על אש מעשו כמו שפירשו רבותינו במסכת גיטין כפיק מי אשמו (ס"ח ב') (כ) שרץ העוף. הם הדקים הנמוכים הרחושין על

החלך

ב א ו ר

וכתב המתורגמן שהוא שקורין לו בל"א (אוייערהטון), והש"י ז"ל כתב שהוא הופ"א בלע"ז, ובל"א (ווידעהאָפּף): העטלף, כתב רד"ק הוא העכבר בעל כנפי אשר יעוף בלילה, והוא הנקרא בל"א (פוערמאון), ואש בן הוא החיל הכתיב במלך העופות, שהוא הנשר, וסיים בדומה לעכבר, שהוא כמו אשכנזי בין עוף לשרץ השורץ על הארץ: (כ) כל שרץ העוף, פו' רש"י ז"ל הם הדקים הנמוכים הרחושין על הארץ, כגון זבובים ולרעין ויחושין ומגבים. וטען עליו רמב"ן ז"ל איה יקרא עוף בעבור גודל גופו ושרץ העוף בעבור קטנו, והעטלף קטן הרגלים, ורבים ממיני הארצה שרגליהם גדולים ממנו, ולא יקרא שרץ העוף בהם, והרב ר' אליהו מורתי ז"ל אמר שכוונת רש"י ז"ל שהוא קטן במינו, בעוף זבובים, ובשקלים כגון נמלים, ובכריות חולד ועכבר וחומט כמו שפ' רש"י ז"ל בפ' ישראל המים, ואם הוא קטן במינו אע"פ שהוא גדול מצעלי מין אחר, הרי הוא שרץ באותו המין, ולא ידעתי זה כי סוף סוף ארבה מן עוף וגדול מעטלף וא"כ אינו הקטן במינו. ורמב"ן ז"ל פי' שפרשו בלדו הכולך על ארבע, כי כל עוף שילך על שני רגלים זוארו זקוף וראשו למעלה וסומך על כנפיו להתעופף תמיד, ולכן יקרא עוף כגף ועוף סחם, אבל בעלי ד' רגלים הולכים נמוכים, וזוארם וראשם למטה בשרצים ולכן יקרא שרץ העוף, ודבריו נכונים. ואמנם על מלת שריצה אמר רמב"ן ז"ל בפ' ישראל המים (בראשית א' ב'), של-עת אנקלוס ענין שריצה כעצם תנועה, שתרגם שרץ ורמש ריחשא דרמ"א, ואמר שיפה פו'. ולדעתי אמת ענין שרץ לשון חיות ותנועה, אבל לנד יקראו בן הפחותים שבע"פ, כי גם זה יורה שאין בו רק נפש חיה מתנועעת, לא כמעלת נפשות החיות והבהמות ועופות, שיש להן פעולות אונות כמפורס', וגם הם בעלי עצמות, אבל כל הולך על ארבע פחותים מהן מאד, והזוחלים כלם שרץ הן, כי אין באחד מהם ענין תשמיש נכבד, והם השרץ הזרין על הארץ, כי החיות והבהמות מלמד חנועתם ומעשההם הטבעיים, יש להם מדות, והם בעלי למוד לתשמישי בני אדם, כמו הסוס לרכוב ולהנהיג וללחום, והאור לחרוש, והחמיר לשאת משאות, והכלב יביר בעליו וישמור בית אדוניו, וכיוצא בכל אלה, וכן העופות בעלי למוד השיר וכיוצא, ואין גם אחד ממדות הללו בחיות הים, ולא בשרץ העוף ושרץ הארץ, זולתי התנועות והמעשים הטבעיים שעשה כל מין מהן בחקו ובטבעו, אפילו הוא נמדבר אין יושב, ואם מעשההם הם ממפלאות תמים

ה מ ע ר

מן דחק בחילוף הדומות, וכמו שיאמה בל"א לכל מיני העיט (גייער), וא"כ ראוי פה לתרגם (טטאָסער) לפי שהוא נדחק ומבוהל להתנפל על גב החיות אשר יטרוף. ואח הדוכיפת, פירש"י תרגומו הנר וברבלתו כבול ובלע"ז הופ"א וכו', המעתיקים תרגמוהו (ווידעהאָפּף), וזה אינו אלא טעות וכמו שהוכחתי במערכי לשון ערך נגר עורא בהערה אשכנזית כי הבלע"ז הופ"א אינו גם העוף כ"א חאר לכפות אשר לו, וטעמו בלשון אשכנז קופפע, קאָפּפּקראַנט, קאָפּפּביטעל, ועיין במרפא לשון מילין (ס"ג א') ד"ה שהודו פסות, ואין להסתפק גם לדעת רש"י הדוכיפת הוא העוף הנקרא בל"א אויערהטון. (ד"ה). (כ) כל שרץ העוף, הרמב"ן השיג על רש"י, ואמר שלדבריו גם העטלף יהיה בכלל שרץ העוף, עיין בבאור, ולדעתי כנר נשמר רש"י מזה באמרו הנמוכים הרחושים על הארץ, הרי שהתנה שיהיה רחש על הארץ, כי שרץ הוא מענין רץ כמו שכתב הרד"א באן, וכן נאמר שקן מענין ויקץ מואם, ועיין בבאור בראשית

תרגום אשכנזי

אויף פֿיערען געהט, זאלל
איך איין גרייל זיין. (כא) יע
דאך דירפֿט איהר פֿאלגעני
דעם פֿאָם פֿיערפֿי סיגען געפֿלי
געל עססען, וואָס צווייא
שפּרינגפֿיסע האַט אַבערהאַלב
דער רעכטען פֿיסע, דאַמיט
אויף דער ערדע צו היפֿען.
פֿאַל

שמיני יא

הַהֵלֶךְ עַל-אַרְבַּע שֶׁקֶץ הוּא
לְכֶם: (כא) אֲךְ אֶת-זֶה תֹאכְלוּ
מִכֹּל שֶׁרֵץ הָעוֹף הַהֵלֶךְ עַל-
אַרְבַּע אֲשֶׁר-לֹא כָרְעִים מִמֶּעַל
לְרַגְלָיו לְנֹחַר בֶּהֱן עַל-הָאָרֶץ:

אח

לו קרי

תרגום אונקלוס

דְּמַהֲלֵךְ עַל אַרְבַּע שֶׁקֶצָא הוּא לְכֹן:
(כא) בְּרִם יַח יִין תִּיכְלוּן מִכֹּל רִיחְשָׂא
דְּעוֹפָא דְּמַהֲלֵךְ עַל אַרְבַּע דִּי לִיהּ קָרְסוּלִין
מִעֲלֵי רַגְלוֹהִי לְקַפְצָא בְּהוֹן עַל אַרְעָא:

יח

נאמרו בהם ארבע רגלים וארבעה כנפים וקרסולין אלו כרעים הכתובים כאן וכנסיו חופין את רובו
וכל סימניו הללו מזויים באותן שנינותינו אבל יש שראשן ארוך ויש שאין להם זנב וברוך שיהא

שמו

רשי

על הארץ כגון זנבין ולרעין ויתושין ומגני:
(כא) על ארבע. על ד' רגלים: ממעל
לרגליו. סמוך לזוארו יש לו כמין שני רגלים
לכד ד' רגליו וכשרוכה לעוף ולקפון מן
הארץ מחזוק באותן שני כרעים ופורח
ויש מהן הרבה באותן שקורין לנגוש"טא
אבל אין אנו בקיאים בהן שד' סימני טהרה

באר

תמים דעים, גם מפיקים הרוחה לאדם כמו מעשה הדבורה ותולעת המשי ורכים ביולא בהם,
אין זה רק התנועה הטבעית שלהן, שעל ידיה תעשה זאת ותפיק טובתה, כמו שתפיק האדמה
זרועיה, וההרי' יפיקו המחצבים, אבל אינן בעלי למוד ולא לתשמיש האדם, וכן בנדרות המים
ובחיות הים, אין גם אחד לתשמיש כזה, על כן כלם נקראו' שרץ, כאמרו מכל שרץ המים, הרי שהטורח'
והטמאים בשם שרץ יקראו, ולכן אמר ישרבו המים שרץ נפש חיה, ובפרושינו על ספר בראשית
הארכנו: שקץ הוא לכב, לאבלם כי אתם עמי, ועל כן אמר לכם לא שהם שרץ בעלמאס,
כי הם מעשה ידי יולר ב"ה: (כא) אך את זה תאכלו, מי שיש בו סימן זה המפורש לפנינו
מותר באכילה: ממעל לרגליו, פי' רש"י ז"ל סאך לזוארו יש לו כמין שני רגליו, לכד ד' רגליו, וכשרוכה
לעוף ולקפון מן הארץ, מתחזק באותן שני כרעים ופורח, ויראה שאלה השנים שמתחזק בהן
לפי שהם נראים קברים מארבעה רגליו בשעה שאינו קופץ, דומים לכרעים שהן עד הרגל,
כי בשעה שרוכה לקפון מפשיט כפלי כרעיו ואז יארכו יותר מרגליו, כי נועץ אותן בקרקע ומנביה
גופו על ידיהן וקופין: לנחר בהן על הארץ, אמר ראב"ע ז"ל אין לו אח, והמתרגם אמר לקפול
בהן כמו מקפץ והטעם דולג, אבל למה אין לו אח הוא מלשון בויתר ממקומו, שנופל על
הקפיכה ממקום למקום, ונראה מפשט הכתוב שנעלי ד' רגלים או שהם מעופפים, או הולכים
ברגליהם, ובעלי שתי כרעים, לכד שיעופו בכנפיהם, וילכו ברגליהם כמו הזנבים, קופלים ג"כ
ממקום למקום בארץ, בלי עזרת כנפיהם ורגליהם, אלא בכרעיהם ששמעל לרגליהם, ולכן
אמר לנחר בהן על הארץ כי יעופו בכנפיהם, ונאמר ילכו כזנבים על רגליה', כעדות הכתוב
אך את זה תאכלו מכל שרץ העוף ההולך על ארבע, למדנו שגם הטורים מהלכי רגלים הם:
ונוסף בטורים הקפון שיעושים בכרעיהם, ויש לכד לזה לשון רש"י ז"ל שהנאנו על זה,

אח

המעמר

בראשית (א' כ'), ולכן העטלף שאין מדרכו לרחש על הארץ, כי ביום הוא יושב בסתר הקנאים
ובלילה יפרח באוויר, אינו בכלל שרץ העוף אף שהוא נמוך. (כא) ממעל לרגליו, לשון רש"י:
סמוך לזוארו יש לו כמין שני רגלים וכנ"ו ויש מהן הרבה באותן שקורין לנגוש"טא, אין זה ל"כ ב"א
לשון

(כב) אֶת-אֱלֹהֵי מַהֵם תֹּאכְלוּ אֶת-
הָאֲרֵבָה לְמִינֹהּ וְאֶת-הַסְּלֵעִים
לְמִינֵיהֶן וְאֶת-הַחֲרָגָל לְמִינֵיהֶן
וְאֶת-הַחֲגָב לְמִינֵיהֶן: (כג) וְכָל
שָׂרֵץ הָעוֹף אֲשֶׁר-לוֹ אַרְבַּע
רַגְלִים שֶׁקַּץ הוּא לָכֶם: (כד) וְלֹא-אֱלֹהֵי

חטמאו

(כב) פֶּאֱלֹגְעַנְדֵּע דִירֶטֶט אִיהֶר
אַלֹז דֶּאֶפֶאָן עֶסֶסֶען: אַרְכָּה,
סֵלֶעם, חֲרָגוֹל אֹנֵד חֲגָב,
נֶאֶךְ אֶלְלֵעֵן אֶדְטֵעֵן דֶּרְזֹעֵל.
בֵּעֵן: (כג) אֶלְלֵעֵם אִיבֶרִינֵע
קִרִיעֶבְעַנְדֵּע גֶעפֶלִיעֶגֶעל, דֶּאָז
בִּלְאָם פֶּיעֶר פֶּיסֶע דֶּאָט, (אֹנֵד
קִינֵע שְׁפֶרִינְגֶפֶיסֵע) זֶאֶלְלֵעֵן
אִיִּד אִיִּן גֶרִיִּיל זִיִּן. (כד) אָן
פֶּאֱלֹגְעַנְדֵּעֵן זֶאֶלְלֵט אִיהֶר אִיִּךְ
פֶּעֶר.

ר ש י

תרגום אונקלוס

(כב) יַת אֱלִין מְנַהֵן תִּיקְלוּן יַת גֻּבְאָא
לְזַנְיָהּ וְיַת דְּשׁוּנְאָא לְזַנְיָהּ וְיַת חֲרָגוּלָא לְזַנְיָהּ
וְיַת חֲגָבָא לְזַנְיָהּ: (כג) וְכָל רִיחְשָׂא דְעוֹפָא
דִּי לִיָּה אַרְבַּע רִיגְלִין שֶׁקַּעָא הוּא לְכוּן:
וְלֹאִין

שמו חגב וזוה אין אנו יודעים להכדיל
ביניהן: (כג) וכל שרץ העוף וגו'. באלמד
שחס יש לו חמש טהור: (כד) ולאלה.
העתידין לאמר בענין למטה חטמאו כלומר
בנגיעתם

ב א ו ר

(כב) אח אלה מהם, בעלי השמות המנויין לפנינו: אח הארבה, לא נעתקו ללשון לועז,
לפי שאין בידנו לתרגמם: (כג) וכל שרץ העוף, כבר נאמר זה למעלה, פי' רמב"ן ז"ל לפי
הפסע כאומר כל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים לבד ואין לו כרעים הנזכרים שקן הוא לכם,
ורש"י ז"ל כתב באל ולמד שאם יש לו חמש טהור, וזהו מדרש סכמים בת"כ, ואם כן לא חסרה
חורה מחוסרי כרעים, כי אם בבעלי ארבע רגלים, אבל בעלי חמש שבעוף מותרין, וראש"ע
ז"ל אמר יתכן שיש שרץ שיש לו ד' רגלים, ולא ילך בהן רק יעוף לבדו, פי' דבריו ממה שאמר
ההולך על ארבע, הייתי מתיר בעל ארבע שאינו הולך רק מעופף, הולך לומר עוד אשר לו ד'
רגלים סתם שאפילו אינו הולך שקן הוא, אבל אין הדעת סובלת שבעל ד' רגלים לא ילך:
(כד) ולאלה חטמאו, פרשנו למעלה (פסוק ח'), והוא מבנין התפעל, ודגש הטי"ת על
חסרון תי"ו הכנין, כלומר כשחגעו בהן, אהם מטמאין עלמכס, ותלטרכו להטהר קודם שתגעו
אל הקדש או לבוא למקדש: ולאלה, פי' רש"י ז"ל העתידין להאמר למטה חטמאו, וכן פי'
רש"י

ה מ ע מ ר

לשון שפניא זחנאָטטא (הייטדעקקע) ובלשון רומי זחוקוטטא (ד"ה). (כב) אח הארבה, מלשון
רבו (ראש"ע). ואח הסלעם, הרד"ק בשרשיו הביא את המלה הזאת בין המרבעים, ובאמת
כי שרשו סלע והמ"ם למשקל, ונקרא כן אם בעבור שהמין הזה משכנו בסלע, וכן אמר הראש"ע
מין יעלה בסלעים, או מטעם אחר בלתי נודע, ולדעת החכם געזעניוס הוא נגזר מן בלע,
(עיין בספר המלים שלו ערך בלע וערך סלעם). ואח ההרגל, שרשו חרג והלמ"ד למשקל (וכבר
יעדתי מאמר מיוחד להסיג גבול הראשונים אשר אמרו כי אך אותיות האמת"י יובשרו לסימן
המשקל) והוא מן ההפוכים כמו חגר, כמו שמלאנו בתהלים ויחרנו ממסגרותיהם (תהלים י"ח
מ"ו) ובשמואל (כ"ב מ"ו) ויחגרו, והענין שם כמו שביארו הרד"ק על התנועה הפסחית (הינקען)
וכן דעת החכם געזעניוס, וגם חז"ל השתמשו במלת חגר ממורת פסח, ויהיה זה שם נאה
לארבה אשר ינתר ברגליו, או שבעורו דומה כאילו חגור חגורה, גם יש לומר שנתלף הקו"ף
בגימ"ל, והוא מן חרק. ואח החגב, לדעת ילידי דיו"ו יהיה זה מענין סגוי סלע בחילוף
הידוע, ונרדף עם סלעם.

תרגום אשכנזי

שמיני יא

פער אונרייניגען, נעמליך ווער דאז אאס דאפאן בעריהרט, זאלל ביז אבענד אונריין זיין. (כה) אונד ווער פאן איהרעם אאסע טרענט, מוס זיינע קליידער וואשען אינד ביז אבענד אונריין זיין. (כו) איבערי הויפט, אללע פיערפייסיגען טהיערע, ריא געטהיילטע אבער ניכט דורכגעשפאלטענע קלויזען האבען, אדער ניכט וועדערקויענד זינד, דיע.

תטמאו כל הנגע בנבלתם יטמא עד הערב: (כה) וכל הנשא מנבלתם יכבס בגדיו וטמא עד הערב: (כו) לכל הבהמה אשר הוא מפרסת פרסה ושם ואיננה שמעת וגרה איננה מעלה טמאים הם לכם כל הנגע

בהם זע ואללען איך אונריין זיין. ווער זיא (נאך איהרעם טאדע) בעריהרט זאלל אונריין זיין

רשי

תרגום אונקלוס

בנגיעתם יש טומאה: (כה) וכל הנושא מנבלתם כל מקום שנאמר טומאת משא חמורה מטומאת מגע שהיא טעונה כנוס בגדים: (כו) מפרסת פרסה ושם איננה שומעת. כגון גמל שפרסתו סדוקה למעלה אבל למטה היא מחוברת כאן למדך שנבלת בהמה טמאה מטמאה ובענין שנסוף הפרסה

(כו) ולא ילין הסתאבון כל היקר בנבילתהון יהי מסאב עד רמשא: (כה) וכל היטול מנבילתהון יצבע לבושיהו ויהי מסאב עד רמשא: (כו) לכל בעירא די היא סדיקא פרסתא וטליין לא איתקא סאילפא ופשא לא איתקא מסקא מסאבין אנון לכון כל דיקרב

באר

הב"ם ז"ל ולא לה תטמאו אם תגעו בנבלתם ומפרש והולך בהמות טמאות, וזהו דרך אמת, ודברי ראב"ע ז"ל זרים שאמר ולא לה תטמאו לכל שכן העוף בעל ד' רגלים, וזאת חלה תשקלו מן העוף (כלומר העופות הטמאים), ודעת אחרים שפי' חלה לכל הבהמה וכל הולך על כפיו, ולבי דעתי שמלת חלה על כל הזכרים למעלה, ומלבד שדבריו סותרים קבלת אבותינו, אין הכתוב משמע כן, שהרי בזרעים ועופות טמאים מדבר, יאמר וכל הנוגע בנבלתם יטמאו, אבל ולא לה תטמאו כך משמעו האמורין למעלה אעפ"י שאסרתי אותם באכילה, נמותם אינן מטמאים נמגע ובמשא, וזאת חלה שאפרוט. בענין מלבד שאסרתים באכילה כראש הענין גם תטמאו בנבלתם, גם לכל הבהמה אין לו טעם רק כפי הפי' המקובל, כי שבע על ולא לה תטמאו ופי' לכל הבהמה וכל הולך על כפיו, אבל אם ולא לה על האמורין למעלה, הי' לו לומר וכל הבהמה: כל הנגע, כאן פי' מה משפט נוגע בנבלה, שיטמא עד הערב, לא עונש אחר, ולמדנו שהאמור למעלה ובנבלתם לא תגעו אינו לחייבו מלקות, אלא משמעו הרובה להיות טהור, לא יגע בנבלתם, והכתוב קלר כאן בטורה שלריך ענינה להטור מטומאתו, ועוד יתבאר (פרשה ע"ו י"א): (כה) וכל הנשא מנבלתם, כל מקום שנאמר טומאת משא חמורה מטומאת מגע שהיא טעונה כנוס בגדים, לשון רש"י ז"ל: יכבס, כל לשון כנוס בכל המקרא נופל על בגדים לא על הג' (כו) לכל הבהמה [פי' אין שמוס הלמ"ד נזה כמו למ"ד ולא לה תטמאו האמור למעלה, שהרי נשוא המאמר טמאים הם לכם, אבל הוא למ"ד הכללי שזכרתי לך פעמים רבות, שענינו כל"א (ואיבערהויפט), כמו לכל יתדות החלום]: אשר היא מפרסת פרסה, שיש לפוק ברגלה בעין מנעל, אבל שומעת אינו שם, שאינו חלוק לשתיים, והם הסוס והחמור והלעבר"א כמו שזכרנו למעל' (פסוק ג'), ורש"ם ז"ל אמר אעפ"י שהיא מפרסת פרסה, אבל שם אין סדוקה כסוס וחמור, ויפה פי', אבל רש"י ז"ל אמר כגון גמל שפרסתו סדוקה, אבל למטה היא מחוברת, ודברנו על זה (פסוק ד'): טמאים הם לכם, לישראל עמי טמאים לאכילה, וכן אמר אבל וכל הולך על כפיו,

בָּהֶם יִטְמָא: (כז) וְכָל הוֹלֵךְ עַל-
 כַּפָּיו בְּכָל-הַחַיָּה הַהֹלֶכֶת עַל-
 אַרְבַּע טַמְאִים הֵם לָכֶם כָּל-הַנִּגַּע
 בְּנִבְלָתָם יִטְמָא עַד-הָעֶרֶב:
 (כח) וְהַנְּשֵׂא אֶת-נִבְלָתָם יִכָּסֶּם

זיין. (כז) וואס אונטער פֿיער-
 פֿייסיגען טהויערען אויף טאפֿ-
 פען געהט, דיעזע זאללען
 אייך אונריין זיין; ווער דאן
 צאם דאָפֿאָן בעריהרט זאלל
 ביז אבענד אונריין זיין.
 (כח) ווער פֿאָן איהרעם צאסע
 טרענט, מוס זיינע קליידער
 וואָ

בגדיו

ר ש י

תרגום אונקלוס

הפרשה פירש על בהמה טהורה: (כז) על
 כפיו. כגון כלב ודוב וחמור: טמאים הם
 לכם. למגע:

דיקרב בהון יהי מטמא: (כז) וכל דמהלך
 על ידוהי בכל חיתא דמהלקא על ארבע

מטמאין אנון לכון כל דיקרב בגבילתהון יהי מטמא עד רמשא: (כח) ודימול ית
 גבילתהון

ב א ו ר

למדנו מפורש שבעלי שני סימני טומאה אסורים באכילה, ולכן מבשרם לא תאכלו האמור בראש
 הענין אכל בעלי סימן אחד על כל הטמאים שבענין, שהרי נאמר אכל הלאו טמא הוא לכם, וכן
 בעלי ב' סימנין שאמר גם בהן טמאים הם לכם, שזין להם דקין זה: (כז) וכל הולך על
 כפיו, הם בעלי שני סימני טומאה, שאין להם כפורן בעין מועל, אלא חלוקי אלבעות, הם הנקראים
 בכתוב הולכים על כפיהם, כי בעלי פרסה הולכין על כפרנס בעל מועל, ובכלל הולך על כפיו
 כל הבהמות והחיות שבעולם, כי מלבד שלשה שאמרנו בספוק שלפניו, האחרים כלם הולכים על
 בשר כף רגלם, וכן האדם הולך על כפו כמו כל מקום אשר תדרוף כף רגלכם (דברים כ"ח ב'), וכן
 אשר לא נסתה פף רגלה הלך על הארץ (שם כ"ח ג'), ויש כפות ידים וכפות רגלים, כי מלת כף
 שרשו כסף, כמו מן טקף טף ונקרא פנימית היד כף, לפי שהאדם יוכל לכסוף אותה, כמו שרמזו
 (פרשה ב' ב'), וכן נאמר כפות זהב שחיים עשרה, לפי שהם כפופים בתבנית יד כפופה, וכן נקרא
 תחתית הרגל כף, לפי שיוכל לכסוף אלבעות רגליו לנד פנים, ונעשה ככף, אבל שרן העוף והשרץ
 השורץ שאין להם כף רגל לכסוף, וקראו הולכי על רגליה', וזה ענין ברור. ויש ז"ל פל' וכל הולך על
 כפיו, כגון כלב ודוב וחמור, וכן פי' רש"ם ז"ל, ואינו מבין מה בין אלו לשאר ב"ח שנקראו הולכים
 על כפם, גם בכרייתא דת"כ לא אמרו כן, אצל אנו כל הולך וגו' זה הקוף, כל הולך להכי' את
 הקופד ואת חולדת הסנאים, ואת אלני השדה ואת כלב הים, וזהו לענין טומאה, וחכרו כריית
 הללו המשונים מטעמים אחרים, ואינו כריך לפשט הכתוב, סוף דבר לשווננו כתוב דין איסור אכילה
 ודין טומאה בראש הענין בעלי סימן אחד, ובתוב עתה איסור אכילה וטומאה בעלי פרסה שאינו
 שסועים ואינו מעלה גרה, ואת ככתב שתייהן בהולך על כפיו שאין לו פרסה כלל, ובסוף הענין
 יזכיר דין טומאת נבלה בעלי שני סימנין טהורים טהורים לאכילה: בכל החיה החלכת על ארבע,
 לפרושי זולתנו מה טעם הוסיף לומר כן, וכל הענין מדבר בחיות ובהמות הולכים על ארבע,
 אבל לפרושו שהולך על כפיו כולל כל הכריות שאין להם פרסה, ויש להן כף רגל שכלן הולכים
 על כפות רגליהם, ולפי שכלל זה גם כן העוף הטהור, שיש לו כף רגל ויכול לכספו והולך על כפו,
 הוהרך לומר שאין אסור זה אמור אלא בכל חיה החלכת על ארבע, לא העוף, וכן למעט האדם
 ההולך על כפו, ופמ"ש (פסוק ב'), וכן להוציא קלחת מן הרמש ההולך על כפו, שאינו מטמא במותו:
 טמאים הם לכם, לאסרם באכילה, כמפורש בראש הענין: בנבלתם, לפי שלא זכר עד הנה אותן
 שאין להם פרסה כלל, אמר בנבלתם כשהן מתים, לא כשהן חיים: (כח) והנשא, לשון נשיאה על
 המתטלעל ממקום למקום ע"י דבר אחר, כמו וישאו את התבה (בראשית ז' י"ז), ורות הקדים
 נשא את הארבה (שמות י' י"ג), כאשר ישא האומן את היונק, ונשא המון רוחא (דניאל ב' ל"ה), וכן
 כאן שמיטה ממקימה, וכן אמר רש"ם ז"ל והנשא מסיט ממקומו אעפ"י שלא נגע, אבל אם
 טענו נבלה על כפם, ולא נגע ולא זו ממקומו אינו טמא וכן שנינו במס' זבים, ובתרגום ירושלמי
 מתורגם

בגדיו וטמא עד הערב טמאים
המה לכם: ס (כט) וזה
לכם הטמא בשרץ השרץ על
הארץ החלד והעכבר והצב
למינהו: (ל) והאנקה והלח

והלטאח

והאשעו, אונד ביו אבענד אונד
דיין זיין; דייעזע אלזא זאללען
איך אונרוין זיין. (כט) פאל.
גענדעס זאלל איך אונרוין זיין
אונטער דען קריכטהיערען,
דיא אויף דער ערדע קריכען:
דאז וויעזעלבען, דיא מוז,
אונד דער לויבפראש (י"מ)
שילדקרעטע נאך אללען אר.
טען. (ל) דער איגעל, דער

ר ש י

תרגום אונקלוס

נבילתהון יצבע לבושהי ויהי מסאב עד
דמשא מסאבין אנון לכון: (כט) ודין לכון
דמסאב בריחשא דרחיש על ארעא חולדא
ועכברא וצבא לונהי: (ל) וירא וכוחא

והלטאח

(כט) וזה לכם הטמא. כל טומאות הללו
אינן לאיסור אכילה אלא לטומאה ממש
להיות טמא במגען ונאסר לאכול תרומה
וקדש' ולכנס במקדש: החלד. מוש"טילה:
והלכ. פוי"ט שדומה לכסרדע: (ל) אנקה.
ברי"טו

ב א ו ר

מתורגם נושא מסיט. טמאים הם לכם, למגע ולהיסט: (כט) וזה לכם הטמא, דראו עליו
דבתינו בת"כ שהרי בסמוך אמר אלה הטמאים לכם, לפי שפרטן בשמית, וכל השרץ השורץ על
הארץ טמא לאכילה, כמבואר בסוף הענין (פסוק מ"א), אבל אין טומאות הללו לענין אכילה,
אלא לטומא' ממש להיות טמא במגען ונאסר לאכול תרומה וקדשים: השרץ על הארץ, למעט
כדוגמתן שהן בים: החלד [כתב רש"י ז"ל מושטי"לה, והוא בל"א (וויזענ): והצב, פירש"י
פוי"ט, וברש"י כ"י (פרויט) והוא מלה נושנת בלשון ההוא בעין השלה בל"א (פרקט, פראט),
והרד"ק כת' גרייש"ט בלע"ז, והוא הנקרא בל"א (גרמזופראט), ור"א בחור פזרו (שילדברוט),
והוא (שילדקרעט): (ל) והאנקה, פירש"י הרי"כו, והוא העריסא"ן, ובל"א (אויגענ): והכח,
רש"י לא פתר התיבה הזאת כלל, ואנקלוס ויב"ע גם הם לא תרגמו אותה וכן עשה המתרגם האשכנזי,
ויש בארצות המזרח מין (חויידעקט) נקרא בערבי (גארי"ל), והוא נודע לרוב בחו וגבורתו, כאשר
כתבו

ה מ ע מ ר

(כט) החלד, לדעת הרד"ק הוא החיה הנקראת בפי חז"ל חולדה (ועיין בתוי"ט פסחים פ"א
מ"ב), אולם החכם געעניוס אמר שהוא הנקרא (חוינווחוקן), כי שרש חלד יורה בערבי על
החפירה, וא"כ אין זה החולדה שזכרו חז"ל, כי אין מדריך השרץ הזה לשכון בבתיים. והצב,
אם הוא השרץ הנקרא (שילדקרעטע) נאמר כי מזה הענין נקראים העגלות המכוסות בשם לבים
(ישעי' ס"ו כ') לפי שהלב מכוסה מקליפתו, וכן העיר מהרמ"ל בפ' נשא (ז' ג') עיין בדבריו
שם בפתרון המלות שלו. והחכם געעניוס אמר שזב הוא מין אחד ממשפחת (חויידעקסטען) ע"כ,
ואולי מפני שהוא עב בגופו נקרא לב מענין בערך לבנה, כמו מן אב אבה. והצב, לועז רש"י
פו"ט (פרקט), עיין מרפא לשון נדה (כ"ו א') ד"ה זבוגי. (ד"ה). (ל) והאנקה, כתב
הרד"ק בשם אוק, ואפשר שנקרא כן לפי שזועק תמיד, ופירשו רבינו שלמה בבר"א בלע"ז וא"כ
אינו (חויגענ). והכח, כתב הרד"ק בשרשיו ח"ל: כתב רבי יונה והוא הנקרא בערבי רדון,
והוא טמין הלכ, ורבינו שלמה ז"ל כתב שהוא מה שקורין לו בלע"ז לחיר"ט. והחכם געעניוס

אכז

והִלְטָאָהּ וְהַחֲמֵט וְהַתְּנַשְׁמֵת: (לא) אֵיךְ הַטְּמָאִים לָכֶם בְּכָל-
הַשָּׂרֵץ כָּל-הַנִּגַּע בָּהֶם בְּמַתָּם
יִטְמָא עַד-הָעֶרֶב: (לב) וְכָל-אֲשֶׁר-
יִפֹּךְ עָלָיו מֵהַשָּׁמַיִם בְּמַתָּם יִטְמָא
מִכָּל-כְּלֵי-עֵץ אֹרֶז בְּגָד אֹרֶז עוֹר אֹרֶז

כה, אונד דיא איידעקסע, דיא בלינדשלייכע (י"מ שנעק. קע) אונד דער מוילוואורף. (לא) דיעזע זאללען אייך אונרין זיין אונטער דען קריעה. טהיערען, ווער זיא נאך איה. רעם טאדע בעריהרט, זאלל ביו אבענד אונרין זיין. (לב) אונד אללעס ווארויף עט וואנט פאן איהנען נאך איהרעם טאדע פאללען ווירד, זאלל אונרין זיין, עס זייא העלצערנעס גערעטהע, געוואנד, פעלל אדער זאך, אללעס געי

תרגום אונקלוס

ר ש י

וְחִלְטָהּ וְחִמְטָהּ וְאֲשֹׁתָהּ: (לא) אֵיךְ הַטְּמָאִים לָכֶם בְּכָל-
הַשָּׂרֵץ כָּל-הַנִּגַּע בָּהֶם בְּמַתָּם
יִטְמָא עַד-הָעֶרֶב: (לב) וְכָל-אֲשֶׁר-
יִפֹּךְ עָלָיו מֵהַשָּׁמַיִם בְּמַתָּם יִטְמָא
מִכָּל-כְּלֵי-עֵץ אֹרֶז בְּגָד אֹרֶז עוֹר אֹרֶז

די יפל ערוהי מנהון במותהון יהי מסאב טבל מאן דאע או לבוש או משך או שקא כל

ב א ו ר

כתבו עליו בעלי המולדות בלשון ערב, ואין לו שם מיוחד בלשון אחר: והלטאה, פירש"י ליישרד"ה ובל"א (איידעקס) : והחמט, פירש"י לימנ"ה, בל"א (בוינדטלייכע) : והחנשמח, טלפ"א, והוא טלפ"ע, ובל"א (שויווואורף) : (לא) אלה, המנויין למעלה: בסחם, אלל הבהמות אשר ננבלתם, ובשרבים במותם, ושרץ מת גם הוא נבלה שכן כתוב או ננבלת שרץ טמא (פרשה ה' ב'), וכן כתוב בענין וכל אשר יפול מנבלתם עליו, אולי לפי שהשרבים נלס שקן הם, שמה שרבים יפלו מן הכלל לטמא, ולפי שגרועין מכלם אפשר לטעות שגם בחייהם נשרס קרוי נבלה, פירש נאן במור"ם, ואין זה כמו וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה (פסוק ל"ט), שלנד ממה, אבל שחוטטה שקיטה מטהרתה, אלא במותם אפילו שחוט"י, שביון שהם שקן לאכילה, שוב אין ההריגה מועלת להעלותם מטומאתם, ולמד מטומאת בהמות וחיות האמורות למעלה, אלא שרבותינו ז"ל שמכוהו למלת בהם ואמר בהם אע"פ שחוטטים: (לב) וכל אשר ישל, כל שיהי, כי השרץ מטמא בכ-דשה ולכן נכתבו הדינים הללו אלל השרבים, ובאמת חוזר גם לנבלת בהמה וחיה, שאם נפל מנבלה כשיעור טומאה על אחד מן הכלים האמורים בענין מטמאין בשרץ: מכל, ולא כל כלי עץ, ולמדו חכמים איזו כלים מטמאין, ואיזו מהן אינן מקבלים טומאה: עץ, ולא כלי אבני' ולא כלי אדמה מפי' רשב"ם ז"ל, וכלי אדמה הם אותן שלא קלו באור, אבל כלי נתר הקלוין באש, אע"פ שלא יתבשל בהן דיון ככלי חרס: בגד, נמר או פשתים משי או קנבוס: או עור, של בהמת חיה הארץ, אבל עור חיה הים אינו מקבל טומאה, מה בגד גדולו בארץ, אף

ה מ ע מ ר

שכח ההוראה הזאת בספר המלים שלו ולא הביאה כלל. והלטאה, לדעת החכם גשעניוס הוא מן לוט שענינו מכוסה, ובאמת כי מלינו לאט את פניו (אמורל ב' י"ט ה') שנחלק הוי"ו באל"ף, וא"כ יהיה נאן מן ההפוכים, כמו חנק ונאק למעלה במלת חנקה. והלטאה, ת"א וטל טתא, בחי"ת ולא בה"א, והמתורגמן בשרש ל ט א הביאו בה"א, וכתב שלדעת אונקלוס הה"א היא

תרגום אשכנזי

שמיני יא

שֶׁק כָּל־כְּלֵי אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה מִלֶּאכָה
בָּהֶם בַּיּוֹם יוֹבֵא וְטָמֵא עַד־
הָעֶרֶב וְטָהָר: * (ג) וְכָל־כְּלֵי־הָרֶשֶׁת
אֲשֶׁר־יִפֹּל מֵהֶם אַל־תּוֹכוֹ כֹּל
אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֵתוֹ תִּשְׁבְּרוּ:

גערעטהע, וואָמיט מאַן עט.
וואָס פֿערר־בֿטען קאָן, עס
מוס אין וואָסער געטוהן
ווערדען, אונד בלייבט אונט.
דיין ביז אַבענד, הערנאָך
איזט עס דיין. (ג) ווען עט
וואָס דאָפֿאָן אין אירדענעס
געשיררע פֿאללען ווירד, זאָ

מכל
ועלל אללעס וואָס דאָרין איזט, אונד דאָז געשיררע זעלבסט מיסט איהר
צער.

תרגום אונקלוס

רשי

כָּל מָאן דִּי תִּתְעֵבִיד עֵיבִידָהָא בְּהוֹן בְּמִיא
יִתְעַל וְיִהְיֵי מִסְּאָב עַד רְמִשָּׂא וְיִדְבִּי: (ג) וְכָל
מָאן דִּי תִּתְעֵבִיד עֵיבִידָהָא בְּהוֹן בְּמִיא
בְּגִיָּה יִהְיֵי מִסְּאָב וְיִתְעֵבִיד: (ג) מִכָּל

(ג) במים יובא. ואף לאחר טבילתו
טמא הוא לתרומה עד הערב ואח"כ
וטהר בהערב השמש: (ג) אל תוכו. אין
כלי חרס מטמא אלא מאוירו: כל אשר
בתוכו יטמא. הכלי חזר ומטמא מה
שבאוירו: ואותו תשברו. למד שאין לו
טהרה

באור

אף עור גדולו בארץ: שק, טלית של נוצת עזים, מפי' רש"ס ז"ל, כלומר כל העשוי מנוצות
עזים מקבל טומאה בשק, ונאמר שק ללמד שצריך שיהיה טוור וארוג פרט לחבלים ולמשיחות
שאינן ארוגין, אינן מקבלים טומאה, שהרי להלן נאמר וכל כלי עור וכל מעשה עזים
(במדבר ל"א ב'), ומעשה עזים לצמת שק הנאמר כאן, ולאדנו שכל מעשה עזים מקבל טומאה,
ולפי שנאמר כאן שק סתם למדנו שגם העשוי משער חזיר ומוזבה של סרה מקבל טומאה, ולמדו
טומאת מת וטומאת שרץ כל אחד מחברו, זו שטת חכמינו ז"ל והוא הפשט הנרור: אשר יעשה
מלאכה בהם, ולא תשמיש כסוי, שאין עושים בתוכם כלום, מפי' רש"ס ז"ל: במים יובא,
זוהי הטבילה המטהרת מטומאתו, ואם לא יובא במים אינו יולא מדי טומאתו לעולם:
וטמא עד הערב, אעפ"י שיובא במים עדין טמא כל יום הטבילה עד הערב ואז יטהר, ורבותינו ז"ל
דרשו וטמא וטהר באחד, שהוא טהור לאחר טבילה לחולין ולמעשר, וטמא לתרומה עד שיעריב שמשו:
(ג) וכל כלי הרש, כלי עפר שקילין אותן באור: אל תוכו, אין כלי חרס מטמא אלא מאוירו,
בין נגע דופניו בין לא נגע, בין שנפל לאוירו, בין שכסה הכלי על הטומאה, ואשר יפול דבר
בהוה, וכן וכל אשר יפול עליו מהם במותם בין נפל שרץ עליו בין נגעו הן בשרץ: כל אשר
בחוכו יטמא, פי' רש"י ז"ל הכלי חזר ומטמא מה שבתוכו, כלומר מה שבתוכו נטמא מן הכלי
עלמיו, לא מאוירו אלא הכלי ראשון, והאובלין שבתוכו שני לטומאה, וכמו שהכלי נעשה ראשון
אעפ"י שלא נגע בטומאה, כן הכלי חזר ומטמא אובלין שבו אעפ"י שאינו נוגע בהן, כגון שמונחים
האובלין בכלי, ואין כלים מקבלין טומאה מאויר כלי חרס, והרי האובלין אינן נוגעין בכלי חרס
הטמא אעפ"י הם טמאים, וכן אם הכלי מלא חרדל, שהכלי אינו נוגע בכלי אלא צמה שסמוך
לדפנות, ואעפ"י הכל טמא שהרי אמר כל אשר בתוכו יטמא, ואי אתה יכול לומר שכל אחד
מטמא חברו שהרי אין כבילה בכל אחד, ועוד שאין אוכל מטמא אוכל, ועוד א"כ זה שני וזה
שלישי והשלישי לא יעשה רביעי, ומתוכו שני למדו רז"ל לתוכו ראשון שדבר על אוירו אעפ"י
שלא נגע: ואתו תשברו, אינו יולא מטמאתו עד שיסבר שלא יחא ראוי עוד למלאכתו הראשונה,
אבל

המעמר

רשית, וזה רחוק שתחסר בשם זה לבד הה"א הודיעה, ונאמת נקרא השרץ לטאה, וכן הוא
במשנה (פ"א דאהלות מ"ו) זנב של לטאה כני' הערוך, ונקרא בארמי וביוני של עט א (ד"ה).

(לד) מכל האכל אשר יאכל
אשר יבוא עליו מים יטמא וכל
משקה אשר ישתה בכל כלי

יטמא

צערברעכען. (לד) פאן יע.
דער ארט שפייען, דיאגע.
נאססען ווירד, אונד וואראן
וואססער געפאממען איזט,
זאלל אונרוין ויין. אויך אל.
לעס געטרענק, דאז געטרוג.
קען ווירד, זאלל אין אללער.
ליי

טהרה במקוה: (לד) מכל האוכל אשר
יאכל. מוסב על מקרא העליון. כל אשר
בתוכו יטמא מכל האוכל אשר יאכל אשר
יבוא עליו מים והוא בתוך כלי חרס הטמא
מסב
יטמא וכן כל משקה אשר ישתה בכל כלי חרס
שזין אוכל מוכשר ומתוקן לקבל טומאה עד שיבאו עליו מים פעם אחת ומשנאו עליו מים
פעם אחת מקבל טומאה לעולם ואפי' נגוב והיין והשמן וכל הנקרא משקה מכשיר זרעים
לטומאה כמים שכן יש לדרש המקרא אשר יבא עליו מים או כל משקה אשר ישת' בכל כלי יטמא
האוכל ועוד למדו רבותינו מכאן שאין ולד הטומאה מטמא בליים שכן שנינו יכול יהו כל הכלים
מטמאין מאויר כלי חרס ת"ל כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל אוכל ומשקה מטמא מאויר כלי חרס
ואין כל הכלים מטמאין מאויר כלי חרס לפי שהערך אב הטומאה והכלי שנטמא ממנו ולד הטומאה
לפיכך אינו חוזר ומטמא בליים שבתוכו. ולמדנו עוד שהערך שפסל לאויר תנור והסת בתוכו ולא נגע
הערך בפת התנור ראשון והסת שנייה ולא נאמ' רואין את התנור כאלו מלא עומא' ותהא הפת תחיל'
שזא אתה אומר כן לא נתמעטו כל הכלי' מליטמא מאויר כלי חרס שהרי טומאה עכמ' נגעה בהן מגבן
ולמדנו עוד על ביות מים שאינה מכשר' זרעים אלא אם כן נכלו עליהן משנתלשו שאם אתה אומר
מקבלין הכשר במחובר אין לך שלא בא עליו מים ומהו אומר אשר יבא עליו מים. ולמדנו עוד שאין
אוכל מטמא אחרים אלא אם כן יש בו כבינה עגאמר אשר יאכל אוכל הנאכל בבת אחת ושיערו חכמי'
אין

אבל אין לו טהרה במקוה, אעפ"י שאין טומאה דבר ממש שתכלע בחרס, כמו בלוע של איסור,
שא' בוכלי חרס אשר תבשל בו ישבר (פרשה ו' כ"א) העידה עליו תורה שאינו יוצא מידי דפיו לעולם,
כאן גזרת הכתוב הוא, וכן פי' רא"ם ז"ל: (לד) מכל האכל, פירש הכתוב ענין הראשון כל
אשר בתוכו יטמא, שזא תאמר גם בליים ובגדים שבתוכו טמאין, אלא מכל האוכל לא אמרתי
לך אלא אוכלין ומשקין, ולמדנו שאין ולד הטומאה מטמא בליים: אשר יאכל, לאדם, פרט
לאוכלי בהמה, ופרט לטרוח: אשר יבוא עליו מים יטמא, כריך שיהיה מוכשר לקבל טומאה,
על ידי מים שבאו עליו, אבל אם לא באו עליו מים אינו מוכשר לקבל טומאה, ואם כבר נאמר
בענין ובי יותן מים על זרע וגו' (פסוק ל"ח), זהו בטמאת מגע, אבל בנטמא מאויר כלי חרס
שהוא חרוש בפני עבמו, הייתי אומר אפילו אינו מוכשר יטמא, לנך כתוב אשר יבוא עליו מים,
ומלת יבוא אינו אלא עתיד במקום עבר, שאם לא בא עליו מים בשעה שהיה בכלי חרס, ובאו עליו
אם ילא אינו טמא: וכל משקה אשר ישחה בכל כלי, מים יין ושמן וכיוצא, שהיו בכלי חרס
שנטמא גם הן טמאין מאוירו ועשה שתי חלוקות לפי שהוכרך לומר אכל אוכל אשר יבוא עליו מים,
אבל משקין מוכשרין ועומדים: בכל כלי, להוציא מי בורות שימין ומערות שאין מקבלים טומאה,
וכמו שפירש למטה בענין, וכן לענין כלי חרס אם כפאו על מי בור, אין המים הנכנסים' באוירו
טמאין בעודם מחוברים, זהו כפי הפשט. ויש מרבותינו ז"ל שאמרו אין למשקים טומאה מן התורה
כל עיקר, ודרשו וכל משקה אשר ישחה, לענין הכשר, שהיין והשמן וכל הנקרא משקה מכשיר
זרעים לטומאה כמים, וכך פתרון המקרא אשר יבוא עליו מים או כל משקה אשר ישחה בכל כלי,
יטמא האוכל, ועל זה שנינו (עדות פ"ח ד') העיד יוסי בן יועזר איש כרידה וכו' ועל משקה בית
מטמאין

חרגום אשכנזי

שמיני יא

כ' יטמא: (לה) וכל אשר יפלא
מנבלתם ועליו יטמא תנור

לויא געפעס אונריין ווערדען
קענען. (לה) אללעס, ויא
רויף עטוואס פאן אהרעם
זאסע פעללט, זאלל אונריין
זיין

זכרים

חרגום אונקלוס

ר ש"י

מסאב: (לה) וכל די יפל מנבלתהון עלוהי

אין בית הנליעה מחזיק יותר מבינת
תרנגולת: (לה) תנור זכרים. כלים
המטלטלין

יהא

ב א ו ר

מטבחיין דכן: מישקה, שם, ואני הייתי משקה, פועל, הראב"ע ז"ל: (לה) וכל אשר יפל מנבלתם
עליו יטמא, לפי פשוטו עד כאן דבר מכלי עץ של ריבין תוך ועל בנדים ועל כלי חרס שלא יטמא מגבו,
ועתה ידבר על אר כלים ממתכות שהן מטמאין מגבן, אבל אשר יפול מהן עליו יטמא, ואין
לריבין שנייה, אלא טבילה כמו כלי עץ, אבל בת"כ לרש"י על אבר מן המת: תנור זכרים יחץ,
שזיהן חרס מחרסי האדמה, ומטמאין מאוירן, ואין לטעות שהבתוב גזר כן גם על תנור זכרים של
מתכות, שהרי אמר יוחן, ואין למתכות נתיבה, וכן אמרו בת"כ, שאע"פ שנתילה על הריסת מחובר,
וגם תנור מתכות אפשר לחברו בארץ, כולל הנתיבה גם שבר חלקיו, וזה אינו במתכות, אבל
אין דינו ככלי חרס, שלריבין להיות מטלטלין, ואם קבוצין בקרקע אינן מקבלים טומאה, שאין טומאה
במחבר ותנור זכרים אי"פ שקבוצין בקרקע, מקבלין טומאה, וגזרת הכתוב הוא, ולכך חלקן
מזאר כלי חרס, כך נראה בעיני לפי פשוטו, וזה בשעת רש"י ז"ל שאמר בפ"ה המאנה (כלים סוף פ"ה)
שכל הכלים הננויין בארץ טהורין, מלבד תנור זכרים שנאמר הכתוב. ורש"י ז"ל שפי' תנור זכרים
כלים המטלטלין הן, והן כלי חרס, ויש להן תוך ואופת את הקדירה על נקב החלל, וזניהם
פיהם למעלה, אין כונתו שאין מטמאין אלא בתלוש, אבל הוא נוחן טבס למה מטמאין כשהן
מחוברים לפי שהן כלים המטלטלין ממקום למקום, ואינו מדביקן בטיט לארץ אלא לפי שעה, וכן
ראיתי לו בשבת (דף קכ"ה ע"א) שאמרו תנור זכרים יוחן, ס"ד"א כיון דחבריה בארעא בגופי דארעא
דמי קמ"ל, ופי' רש"י ז"ל שהייתי אומר שהן כשאר בתים ובקרקע דמו הואיל וחברן ולא לקבלי טומאה,
קמ"ל יוחן, דאע"ג דשייכא ביה לשון נתיבה, כלומר דמחובר הוא טמא, וכל שכן מחוסר נתיבה,
ולכן פי' כאן כלים המטלטלין הן, ואין זה כדברי רא"מ ז"ל שכתב שרש"י ז"ל חולק בזה על רמב"ם
ז"ל גם רמב"ן ז"ל כתב בא' ללמד שיהיה דין התנור והזכרים שהן עשויין מטיט, ומסיקין האור
מחוכן ואופין הסת' בחובן בחזקתן לקרקע, שיקבלו טומאה ואין להם טהרה במקוה כדין כלי חרס
שהן הקדרות והקתוניות האסמיות בכבשן שהן מטלטלין. וראב"ע ז"ל שאמר התנור ללחם לאפות,
והזכרים לבשל הבשר יותלו כי טמאים הם חזת גורת מלך, אולי כוון למה שאמרנו שאין דינו כשאר
כלים המחזירים לקרקע, ואם אין זאת כונתו לא הננתי טעמו, שעל כלי חרס אמר ג"כ ואותו
תשבור: יחץ, שראו נתן, מבנין פועל כמו לא יקם, לא שחייב להתיבן, אלא שאין לו טהרה
בטבילה, ולא שיתלנו הדק לעפר, אלא כמו שקבלו חכמינו ז"ל ושנוי במס' כלים (פ"ה ו' ט'), ומלת
נתיבה במקרא על הריסת דברים המחזירים בארץ, כמו ונתן את הבית (פרשה י"ד מ"ה), שיפירד
חלקיו עד היסוד, ואת מגדל פנואל נתן (שופטים ח' י"ז), ונתתו הבת' (ישעי' כ"ב י') ודומיהן.
וכן כאן דבר על המחובר בארץ שגריד שיתכנו לחלקים, גם להסיעו מיסודו שגורר הטיט המדביקו
בקרקע, וכן שנינו במס' כלי' (פ"ה ז'). ורמב"ן ז"ל כתב אמר יוחן ולא אמר ישבר, ללמד שאין
לריך לשברן עד שלא ימלא במנתתו חרס לחתות אש מיקוד, אלא יהרסם ולא יבנס לעשות
מלאכתם, כי ענין נתיבה הריסת בנין כמוונתו הבתים, ונתן הבית. ופרשו במלת נתיבה ישר,
אבל תמה אני עליו מה שפי' במלת ישבר והרי בכלי חרס נאמר ואותו תשבור, ואם נשברו עד
שאין עושים מלאכתם טהורים, וכן תנור אש חלקו עד שאינו עושה מלאכתו הרי הוא שבריתו,
אלא הוכרך לומר יוחן ללמדנו שדבר גם על המחובר בארץ, וכן פי' רש"י ז"ל בשבת דנתיבה
לא שייכא אלא בבנין מחובר, וכשאין מחובר שנייה שייכא ביה, וכל שכן תלושין מטמאין, כמו
שבארנו למעלה משמו, ויוותן מלמד שאפילו בתלוש אש אינו משבר חרסיהן, אלא מסיר הלמודין
שמתחברים בהן יולחין מידי טומאתם, ובמחובר יוסף גם ממקום חבורו, כן נ"ל, ושיוסח גם
ממקום

וְכִירִים יִהְיֶה טְמֵאִים הֵם וְטְמֵאִים
יִהְיוּ לָכֶם: (לו) אֶךְ מַעֲיֵן וּבֹר
מִקְוֵה־מַיִם יִהְיֶה טְהוֹר וְנִגַע

וּזֵיץ, בְּאֶקְצָעוֹ אֹנֵד הָעֶרֶד
מוֹם אֵינְגַע בְּרֶאֱבָעוֹ וְהֶעֱרַדְעוֹ,
זֵי אֵינְד אֹנֵרִיין; דִּיעוּזֶע אַלֶּזָּא
זְאָלְלֶען אֵייד אֹנֵרִיין זֵיין.
(לו) אֲבַעַר קוּוֹעַלְלֶע אֹנֵד צֵי
סְטֶעֲרַנְעֵי, וּוְאָרִיין וּוְאַסְסֶער אֵוִיבְכֶהאַלְטֶען וּוִירְד, וְאָלְל רֵיין בְּלִיבֶען, וּוְאַס הֵינְגַעְעוֹ
דָּא

בנבלחם

חרגום אונקלוס

ר ש י

יְהִי מְסָאָב תְּהוֹר וְכִירִים יִהְרַעוּן מְסָאָבִין
אֲנֹן וּמְסָאָבִין יִהְיוּ לְכוּן: (לו) בְּרַם מַעֲיֵן
וְגוֹב בֵּית כְּנִישָׁת מִיָּא יְהִי דְכִי וְדִיקָרָב
בְּנִבְלַחְהוּן

הַמְטַלְטֵלִין הַסּוֹהֵן שֶׁל חֶרֶם וְיֵשׁ לָהֶן תִּיד
וְשׁוֹפֵת עַל נֶקֶב הַחֹלֵל אֶת הַקְּדֵרָה יִשְׁנִיחַ
פִּיהֶם לְמַעַלָּה: יוֹתֵן. שֶׁאֵין לְכִלֵי חֶרֶם
טְהוֹרָה בְּטַבִּילָה: וְטְמֵאִים יִהְיוּ לָכֶם. שֶׁאֵל
תֹּאמַר מִטְוֵה אֵינִי לְנוֹחַסֵּס ת"ל וְטְמֵאִים
יִהְיוּ לָכֶם אִם רָכָה לְקִיּוּמָן בְּטוֹמְאֵתָן רֵשָׁאִי:
הַמְחֻבְּרִים לְקֶרֶקֶע אֵין מְקַבְּלִים טוֹמְאָה וְעוֹד יֵשׁ לָךְ לְלַמַּד יִהְיֶה
טְהוֹר הַטּוֹבֵל בָּהֶן מְטוֹמְאֵתוֹ: וְנוֹגַע בְּנִבְלַתָּה יִטְמָא. אִפִּי' הוּא בְּתוֹךְ מַעֲיֵן וּבֹר וְנוֹגַע בְּטוֹמְאֵתָה
יִטְמָא

ב א ו ר

מִמְקוֹם חֲבוּרָה בְּקֶרֶקֶע, אֵין זֶה בְּהוֹרָאת מֵלֵת יִשְׁבֵּר: טְמֵאִים הֵם, כֹּל זֶמֶן שֶׁהֵן שְׁלֵמִים הָרִי הוּא
בְּטוֹמְאֵתָן לְעוֹלָם: וְטְמֵאִים יִהְיוּ לָכֶם, פִּי' רֵשָׁאִי ז"ל שֶׁלֹּא תֹאמַר מִטְוֵה אֵינִי לְנוֹחַסֵּס ת"ל וְטְמֵאִים
יִהְיוּ לָכֶם אִם רָכָה לְקִיּוּמָן בְּטוֹמְאֵתָן רֵשָׁאִי, וְכֵן שְׁנוּי בְּנִרְיִיתָא דת"כ: (לו) אֶךְ מַעֲיֵן וּבֹר מִקְוֵה
מַיִם, פִּי' רַמְזֵי ז"ל אֵין הַמַּיִם בְּמִקְוֵה מְקַבְּלִין טוֹמְאָה בְּחֲבוּרָה לְקֶרֶקֶע אִם יִפּוֹל בָּהֶם הַטּוֹמְאָה, וְכֵן
אָמַר רַש"י ז"ל לְפִי הַפֶּסֶט אֵין מַיִם מְכוּוֹנְסִים בְּקֶרֶקֶע מְקַבְּלִין טוֹמְאָה, אִלּוּ כְמוֹ שְׁפִירָשׁ לְמַעַלְמֵה מִסְקָה
אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה בְּכָל כְּלֵי יִטְמָא. וְלִשְׁטַת מִקְוֵה מְרֻבּוּחֵינוּ ז"ל שֶׁאָמְרוּ אֵין טוֹמְאָה לְמַשְׁקִין כֹּל עֵיקַר
מִן הַתּוֹרָה, א"כ גַּם בְּחֵלוֹשׁ טְהוֹרִין, לְרִיד לְפִרְשׁ זֶה הַכְּתוּב שֶׁמְדַבֵּר עַל טְהוֹרַת הַטּוֹמְאֹת בְּמִקְוֵה,
וְלִכְּן פִּי' רֵשָׁאִי ז"ל אֶךְ מַעֲיֵן וּבֹר מִקְוֵה מַיִם הַמְחֻבְּרִים לְקֶרֶקֶע אֵין מְקַבְּלִין טוֹמְאָה, וְעוֹד יֵשׁ לָךְ
לְלַמַּד יִהְיֶה טְהוֹר הַטּוֹבֵל בָּהֶן מְטוֹמְאֵתוֹ, וְלְפִי שֶׁעַד הַנּוֹחַ זָכַר כֹּל הַכְּלִים וְאוֹבְלִין וּמַשְׁקִין הַמְקַבְּלִים
טוֹמְאָה, זָכַר עֲתָה אוֹבְלִין וּמַשְׁקִין שֶׁאֵינָן מְקַבְּלִין טוֹמְאָה, וְהֵן אוֹתָן הַמְחֻבְּרִין לְקֶרֶקֶע, וְהוּא
שֶׁאָמַר אֶךְ מַעֲיֵן וּבֹר מִקְוֵה מַיִם, אֲעַפ"י שֶׁיִּגַּע בָּהֶן טוֹמְאָה יִהְיֶה טְהוֹר, וְכֵן בְּלִזְעֵ זֹרַע בְּקֶרֶקֶע
טְהוֹר: מַעֲיֵן, כְּמוֹ אֲתָה בְּקַעַת מַעֲיֵן וְנַחַל (תְּהִלִּים ע"ד ט"ו), נַחַל הוּא הַנְּהַר הַגְּדוֹל הַהוֹלֵךְ
אֶל הַיָּם וּמַעֲיֵן הוּא נַחַל הַנּוֹחַל אֶל הַנְּהַר, כְּמוֹ הַמַּשְׁלַח מֵעֵינַיִם בְּנַחֲלִים (שֶׁס ק"ד י'), וְאִם
הַמַּעֲיֵן טְהוֹר כֹּל שֶׁכֵּן הַנְּהַר, [פ"א"ה יִרְאֶה שֶׁהַמַּיִם בְּאֲשֶׁר יֵלְאוּ מִמְקוֹרֵם הַמְכוּסָה לְמִקְוֵה נִגְלָה,
יִקְרָאוּ מַעֲיֵן, וּבְאֲשֶׁר יִמְשְׁנוּ וְיִזְלוּ מִשֶּׁם בְּאוֹרֶךְ יִקְרָאוּ נְהַר אוֹ נַחַל, וְהוּא עֵינֵן הַמַּשְׁלַח מֵעֵינַיִם
בְּנַחֲלִים, שֶׁע"פ גִּזְרַתוֹ יִזְלוּ מִי הַמַּעֲיֵן אֶל הַנַּחֲלִים]: וּבֹר, חֲפּוּר בִּידֵי אָדָם, כְּמוֹ כִי יִבְרָה אִישׁ
בֹּר (שְׁמוֹת כ"א ל"ג), וּמִקְוֵה מַיִם סְמוּךְ לְבוֹר בְּנִגְיָה, כְּלוֹמַר בֹּר שְׁנִקְוִיִּים בּוֹ מַיִם כִּי יֵשׁ בֹּר
רִיק אֵין בּוֹ מַיִם, וְכֵן פִּירַשׁ רַאב"ע ז"ל, וְאִם כֵּן מִקְוֵה אֵינֶה לְרִיבָה מֵיִם נּוֹבְעִים, וְכֵן דַּעַת
רַבּוֹתֵינוּ ז"ל שֶׁאָמְרוּ דִּין תּוֹרָה שֶׁמ' סָאָה מַיִם בֵּין שְׁאוּבֵין בֵּין אֵינֵן שְׁאוּבֵין מְטְהָרִין, וּבֹר הַכְּתוּב
כֵּאֵן הוּא מַיִם שְׁאוּבֵין, וְהוּא דַּעַת רַמְזֵי ז"ל (הַל' מִקְוֹת פ"ד ח') אִלּוּ שֶׁמְדַבְּרֵי סוֹפְרִים מַיִם
שְׁאוּבֵין סְסוּלִין לְמִקְוֵה וְלִמְדוּהָ בְּהִיקָשׁ בַּת"כ, אָמְרוּ מַעֲיֵן מַה מַּעֲיֵן בִּידֵי שְׁמַיִם אִף מִקְוֵה בִּידֵי
שְׁמַיִם, פֶּרַט לְמַלְאֵא בְּנִתְּפוּ וְעַשָּׂה מִקְוֵה מִתְּחִלָּה, אִם מַה מַּעֲיֵן שֶׁאֵין בּוֹ תְּפִיסַת יַד אָדָם, שֶׁאֵל
חֲפּוּרָהוּ בִּידֵי אָדָם, אִף מִקְוֵה שֶׁאֵין בּוֹ תְּפִיסַת יַד אָדָם ת"ל בֹּר, כְּלוֹמַר שֶׁנִּכְרַה בִּידֵי אָדָם הָרִי
שֶׁהֶעֱלָה קִנְקֵינִים בְּרֵאשׁ הַגֵּן לְנִגְעֵם וְיִרְדוּ גַשְׁמִים וְנִתְּמַלְאוּ שׁוֹבֵר אֶת הַקִּנְקֵינִים, וְהַמַּיִם הַיּוֹרְדִים
מִהֵן לְבוֹר כְּשֵׁרִים לְמִקְוֵה. וְנוֹגַע בְּנִבְלַחֵם יִטְמָא, כִּנֵּר אָמַר לְמַעַלְמֵה שֶׁנִּבְלַת הַשָּׂרָן מְטְמָא,
אֲבָל הוֹלֵךְ לְהֵאמַר, אֲעַפ"י שֶׁמַּעֲיֵן וּבֹר טְהוֹר, אִם יֵשׁ בָּהֶן אוֹבְלִין אוֹ אָדָם אוֹ כְּלִים הַנוֹגְעִים
בְּשָׂרָן מִתְּמַמְאִין בּוֹ, וְלֹא תֹאמַר כֹּל שֶׁמַּעֲיֵן אֵינוֹ מְקַבֵּל טוֹמְאָה, וְהוּא שֶׁזָּנוּ בַּת"כ וְנוֹגַע בְּנִבְלַתָּם
יִטְמָא, הֵלֵל אֹמֵר אִפִּילוּ הֵם בְּתוֹךְ הַמַּיִם, שֶׁהֵייתִי אֹמֵר הַיֵּאִיִל וְהֵאָרָן מַעַלְמֵה אֶת הַטְּמֵאִים
מְטוֹמְאֵתָן, וְהַמִּקְוֵה מַעַלְמֵה אֶת הַטְּמֵאִין מְטוֹמְאֵתָן, מַה הֵאָרָן מַלֵּאת אֶת הַטְּהוֹרִים בְּלִטְמָא, אִף
הַמִּקְוֵה

בְּנִבְלָתָם יִטְמָא: (לו) וְכִי יִפֹּל
מִנִּבְלָתָם עַל-כָּל-זֶרַע זָרָע אֲשֶׁר
יִזְרַע טְהוֹר הוּא: (לז) וְכִי יִתֵּן מֵיִם

דאז צאם בעריהרט זאלל אונג
ריין זיין. (לו) פעללט פאן
איהרעם צאמע אויף צאמען,
דער צום אויסזאען בעשט מומט
אויט, אויט ער ריין; (לז) אויט
אבער וואסער אן דען צאמען

גע
ר ש"ג

תרגום אולנקום

בְּנִבְלָתָהוֹן יְהִי מְסָאָב: (לז) וְאֵרִי יִפֹּל
מִנִּבְלָתָהוֹן עַל כָּל בֵּר זָרַע זָרָע דִּי יִזְרַע
דְּכִי הוּא: (לח) וְאֵרִי יִתְּיָהוֹן מֵא עַל בֵּר

יטמא. שלא תאמר ק"ו אם מטהר את
הטמאים מטומאתם ק"ו שילול את הטהור
מליטמא לכך נאמר ונוגע בנבלתם יטמא:
(לו) זרע זרוע. זריעה של מיני זרעונין:
זרוע. שם דבר הוא כמו ויתנו לנו מן
הזרועים (דניאל א'): טהור הוא. למדך

הכתוב שלא הוכשר ונתקן לקרות אוכל לקבל טומאה עד שיבא עליו מים: (לח) וכי יותן מים
על

באור

המקוה ילול את הטהורים מלהטמא, ת"ל ונוגע בנבלתם יטמא, אפילו הם בתוך המים, פי'
הארץ מעלה את הטמאים, אם זרע מאכל טמא בארץ ונשרש בה ילוא מידי טומאתו, וכן מקוה
מטהרת טמאים, הייתי אומר כשם שהארץ מלכלת את הטהורים מלהטמא, שהמחזור לקרקע
אינו מקבל טומאה, כן המחזור למעין לא יקבל טומאה: (לו) וכי יפול מנבלתם, זהו דין אוכלין
טהורים, כמו המים שנקרקע אינן מקבלים טומאה, כך אוכלין המחזורין לקרקע אינן מקבלים
טומאה, לכן כשנפל מנבלתם על כל זרע זרוע אשר יזרע טהור הוא: זרע, כל תבואות השדה
נקרא זרע, כמו עשב מוריע זרע (בראשית א' י"ב), הא לכס זרע (שם מ"ג כ"ג), וכן בילודים
נקראים זרע כמו ולזרעך אחריו (שם י"ז ז'), זרע אדם זרע בהמה (ירמיה ל"א כ"ז), ונאן שמדבר
על זרע למחי האדמה, הדגן ופרי העץ והירקות, הוסיף זרוע, שהן הזרעונין הזורעים בארץ
ומחזרין בה: [זרוע, שם דבר, כמו ויתנו לנו מן הזרועים (דניאל א'), זרועים לשון רבים,
זרוע לשון יחיד, והשעור זרע זרוע, זריעה של מיני זרעונין, (רש"י ורשב"ם):] אשר יזרע,
שדרכו להזרע ועושה שורש בארץ, או אשר יזרע, כמו אשר הוא זרוע עתה ועומד בשדה, שמדריך
הכתובים לדבר בלשון עתיד, כמו ואם גנב יגנב מעמו (שמות כ"ב י"א), אם טרף יטרף יביאחו
עד (שם ל"א י"ב), וכיולא בהן: טהור הוא, שהמחזור לקרקע אינו מקבל טומאה, ואפילו
תלוש שהובשר לקבל טומאה ונטמא, וחזר וזרעו בארץ ונשרש בה, אעפ"י שאין זרעו בלה, הלווא
ממנו טהור, וכמו שזנו בת"כ מניין לזרעים טמאין שזרען טהור ת"ל אשר יזרע טהור, שאם תאמר
גם במחזור מקבל טומאה, איך הבדיל הכתוב בין זרעים מוכשרים לזרעים שאינן מוכשרים, ופי
יש זרעים מחזררים בעולם שלא ירדו עליהן גשמים, אין זה אלא שהכתוב הראשון מטהר
המחזררין שלא יקבלו טומאה אעפ"י שנאו עליהן מים וודאי, והכתוב השני מדליל בתלושין
מקבלין טומאה, בין אם הוכשרו במים ללא הובשרו, ועבשיו ידענו שנשם שאין מחזררין מקבלין
טומאה, כן אינן מכזררין במחזור, שאם תאמר אעפ"י שאינן טמאין במחזור, המים היוצרים
עליהן מכזררין אותן לקבל טומאה לכשיחלשו, איך יאמר בתלושין וכי יותן מים על זרע וגו',
שענינו אם יותן יובשר ואם לאו אינו מוכשר, ואין לך תלוש שלא הוכשר בעודו מחובר, וזה פי'
מה שאמרו (חולין קי"ח ע"ב) כשם שאין מקבלין טומאה אלא לכשיחלשו, כך אין מקבלין הכשר
עד שיחלשו, ובמדומה לי שנדברנו מתישנ מה שהקשה שם לתוספות ז"ל, כן נראה לי בפשט
מקרא זה, אבל רש"י ז"ל פירש למדך הכתוב שלא הוכשר ונתקן לקרות אוכל לקבל טומאה עד
שיבא עליו מים, ולפי זה הכתוב מיותר כי אחריו אמר וכי יותן מים על זרע וגו' טמא הוא לכס,
מכלל שאם לא הוכשר במים טהור, גם אלא כלי חרס כבר אמר אשר יבוא עליו מים (בסוק
ל"ד), וכמו שדקדק עליו רא"ם ז"ל, אולי קצר רבינו ז"ל בלשונו, וכונתו שבאן למד דיני הכשר
ושלריך להיות בתלוש וכמו שבארנו. ורשב"ם ז"ל פי' אשר יזרע בקרקע טהור, כל המחזור
לקרקע אינו מקבל טומאה וזה כדברנו: (לח) וכי יותן מים על זרע, מלמד על זרע תלוש

על זרע ונפל מנבלתם עליו
טמא הוא לכם: (לט) וכי
ימות מן הבהמה אשר היא לכם
לאכלה הנגע בנבלתה יטמא
עד הערב: (מ) והאכל מנבלתה

יכנס

חרגום אונקלוס

זרעא ויפל מנבילתהון עלוהי מסאב הוא
לכון: (לט) וארי ימות מן בעירא די היא
לכון למיכל דיקרב בנבילתה יהי מסאב
עד רמשא: (מ) ודיכול מנבילתה יצבע
לבושהי

קבלת טומאה פעם אחת טוב אינו נעקר הימנו: (לט) בנבלתה ולא בעלמות וגידין ולא בקרניים וטלפים ולא בעור:

חרגום אשכנזי צב

געברצבט ווארדען, אונד עס
פעללט פאן אנהרעם אאסע
דארויף, זא זאלל ער אייך
אונריין זיין. (לט) ווען פאן
דעם פיעה, דאן אייך צו עס
סען ערלויבט איזט, איינעס
פאן זעלבסט שטורבט, ווער
דאן אאס דאפאן בעריהרט,
זאלל ביו אן דען אבענד אונ-
ריין זיין. (מ) ווער פאן איהי
רעם

ר ש י רעם

על זרע. לאחר שנתלש שאם תאמר יש
הכשר במחזור אין לך זרע שלא הוכשר:
מים על זרע. בין מים בין שאר משקין בין
הס על הזרע בין זרע נופל לחיוב הכל
נדרש בח"כ: ונפל מנבלתם עליו. אף
משוגג מן המים שלא הקבילה תורה אלא
להיות עליו אם אובל ומשירר לו הכשר
קבלת טומאה פעם אחת טוב אינו נעקר הימנו: (לט) בנבלתה ולא בעלמות וגידין ולא בקרניים וטלפים ולא בעור:

והנושא

ב א ו ר

אצו מקבל טומאה עד שיכשר על ידי מים אחר שנתלש, ואילו שני הכתובים מדברים צעוק
אחד, הראשון כשאין מוכשרין, והשני כשהוכשרו, היה אומר וכי יותן עליו מים, אבל לפי
שהמקור הראשון בורעים מחונרים, חזר ואמר בשני על זרע, כלומר על זרע חלוש שאינו זרוע
עתה בארן: יתן, מננין סועל בין על ידי בעל הזרעים, בין שלא מדעתו, כגון ע"י אחר או
שירדו עליהן גשמים, והיה אפשר לומר כי יבואו מים על זרע, כמו שנאמר למעלה אשר יבוא
עליו מים, ולמדו רבותינו יותן כמו יתן בקל שהוא ברכון, אעפ"י שגם הגשמים מכשירים, לרוב
שירדו בתחלתו או בסופן לרנונו, כמו שאנינו (מכשירין פ"ט א'). (לט) וכי ימות מן הבהמה,
אחר שפרט טומאת הטמאים לאכילה, הן בעלי סימן טומאה אחד, והן טמאים המפרישים
פרסה, והן טמאים ההולכים על כפס בא עתה ללמד דין טומאה לבעלי שתי סימני טהרה,
שמותרין לאכילה על ידי שזיטה, ואז אין בהם טומאה, כי אין בהם המת קרוי נבלה, כמו
שנאמרנו (פרשה ה' ב'), אבל כי ימות מחליה ממיני הבהמה הנאכלת, או שנתנבלה בשזיטה פסולה,
בשרה נבלה ומטמאה נבלת הטמאים לאכילה: לפס לאכלה, שמינה מותר באכילה בשחיט' ראויה:
בנבלתה, בשר הנבלה גמאס וסרוח, ויפה אמרו ולא בעלמות וגידין, ולא בקרני' וטלפים, ולא בעור,
כי חלקי הגוף הללו הם לתשמישי האדם, כי מעלמות וקרניים וטלפי' יעשו כלים, ומגידין נימין לכלי
איר, והעור יעשה למלאכה, ואין שם נבלה עליהן ולכן אין מטמאין: (מ) והאכל מנבלתה, על דרך
הפשט הכתוב מדבר באוכל כדרך האוכלים, שנוגע ונושא מה שהוא אוכל, ונטמא בנגע ובמשא,
והולך לכך שלא תאמר אוכל טומאתו יותר שמורה מטומאת ערב, ונכתב אלל בהמה טהורה,
בעבור שהאדם נוקל יעשה ויאכל ממנה שיחשוב שהיא שחוטה, וה"ל לנבלות בהמות האסורות,
אלא שדבר הכתוב בהמה, וכפי מדרשו בא ליתן שיעור לנוגע ולנושא שהיא כדי אכילה ואיך כוונת,
ונכתב

ה מ ע ר

(מ) והאכל מנבלתה, הנכון כמו שפירש הרשב"ם וז"ל: ולפי הפשט האוכל טמא אעפ"י שלא
נגע צידיו, נמו שכתוב נבלה וטריסה לא יאכל לטמאה בה ע"כ.

יִכְבֶּם בְּגִדְיָו וְטָמְא עַד-דְּעֶרֶב
וְהַנְּשָׂא אֶת-נְבִילָתָהּ יִכְבֶּם בְּגִדְיָו
וְטָמְא עַד-הָעֶרֶב: (מא) וְכָל-

רעם אאסע איסט, מוס זיינע
קליידער וואשען, אונד ביז
אן דען אבענד אונריין זיין;
ווער פֿאן איהרעם אאכע
טרעגט, מוס זיינע קליידער
וואשען אונד ביז אן דען
אבענד אונריין זיין. (מא)

הוא
דאן אויף דער ערדע קריעכטן, איזט איין
גרייל

תרגום אונקלוס ר ש י

לְבוֹשׁוֹהֵי וַיְהִי מִסָּאָב עַד רִמְשָׂא וְדִיטוּל
יַח נְבִילָתָהּ יַעֲבֹעַ לְבוֹשׁוֹהֵי וַיְהִי מִסָּאָב עַד
רִמְשָׂא: (מא) וְכָל רִיחָשָׂא דְרָחִישׁ עַל אַרְעָא

(מ) והנושא את נבילתה. חמורה טומאת
משא מטומאת מגע שהנושא מטמא בגדים
והנוגע אין בגדיו טמאין שלא נאמר בו יכנס
בגדיו: והאוכל מנבלתה. יכול חטמאנו
אכילתו כשהוא אומר נבלת-עוף טהור
נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה (ויקרא
כ"ב) אותה מטמאה בגדים באכילתה ואין נבלת
בהמה מטמאה בגדים באכילתה בלא משא כגון
אם חתכה לו חבירו בבית הבלעי' אם כן היה ח"ל
האוכל ליתן שיעור לנושא ולנוגע כדי אכילה
והוא כזית: וטמא עד הערב. אעפ"י ששכל לריח
הערב השמש: (מא) השורץ על הארץ.
להוליא את הימושין שבכליטין ושנפולין ואת
הזויזין שנעלשים שהרי לא שרבו על הארץ אלא
בתוך האוכל
אבל

ב א ו ר

ונכתב בנבלת בהמה טהורה, וה"ה לכלן מפי' רמב"ן ז"ל: וטמא עד הערב, לאחר שטבל:
(מא) וכל השרץ, איסור אכילת חיות ובהמות עופות ודגים טמאים מפורשים למעלה, לבד שרץ
הארץ שהן הרוחשים וההולכים על רגליהם, שלא זכר עדיין איסור אכילתן, שלא מנה רק שמנה
שרצים המטמאין במותן, בא עתה לתת ל"ת על אכילתן, אין יוכא מן הכלל בין שמונה המטמאין,
בין חביריהן שאינן מטמאין, בין רוחשין בין הולכין על רגליהן, כלם שקן הם ואסורים באכילה:
השרץ, פי' רש"י ז"ל אין קרוי שרץ אלא דבר נמוך קצר רגלים שאינו נראה אלא כרוחש ונד. וכבר
גלינו דעתנו (פסוק כ') ששרץ יאמר בכל מין על הפחותים שבהן, וכל חית הארץ הם על שתי מינין,
קצתן מפריסי פרסה, וקצתן הולכים על כפס שיש להם כף רגל שיוכל להכסף, אבל השרצים הן
אותן הרוחשים, הן בעלי רגלים דקים שאין להם כף, לא קראם הולכים על כפס, אלא בעלי רגלים
כל הולך על ארבע עד כל מרבה רגלים (פסוק מ"ב), וכן שרץ העוף אין לו כף רגל, אמר גם בהם
ההולך על ארבע (פסוק כ'), אשר לו כרעים ממעל לרגליו (פסוק כ"א), וקלתם שיש להם כף
כלולים בכלל כל הולך על ארבע, ולא אמר כל הולך על ארבע כמות רגליו, לפי שמקלת בעלי ארבע
אין להם כף רגל, גם אין טורף להאמר, כי בנהמות הולך לומר כן להבדילה מבעלי פרסה,
וכל המליכות שנענין מיושרות לפי פרושנו: השרץ על הארץ, גם השורץ בים אם אין לו סנפיר
וקשקשת אסור, וכבר הזהיר על שרץ המים למעלה (פסוק י"א), ולפי שכל אשר במים בין
טהורין בין טמאין נקרא שרץ, וכאמרו ישראל המים וגו' וכמה שכתוב למעלה (פסוק כ'),
לכן כאן שהזהיר על כל השרצים, הולך להוסיף השורץ על הארץ, להוליא שרץ מים שיש
לו סנפיר וקשקשת, זהו כפי פשוטו, עוד למדו רבותינו השורץ על הארץ, להוליא השרצים
בפירות ולא ילאו לאויר שמוחרין ואינן אסורין עד שילאו לאויר וישרבו: שקץ הוא,
לענין

הוא לא יאכל: (מב) כל הולך
על גהון וכל הולך על ארבע
עד כרמרה רגלים לכל
השרץ השרץ על הארץ לא

ו' רנתי והוא חלי התורה באותיות תאכלום

תרגום אונקלוס

שקצא הוא לא יחאכל: (מב) כל דמהלך
על מעוהי וכל דמהלך על ארבע עד כל
כגיאוח רגלין לכל ריחשא דרמיש על

ארעא

גריל, ואלל ניכט געגעססען
ווערדען. (מב) וואס אויף דעם
כויבע שלייכט, אדער אויף
פיערען געהעם, ביו אויף יע.
דעם פיעלפייסגע, איבער.
הויפט אללעם קריעבענדע,
דאז נאהע און דער ערדע
קריעכט, ואללט איהר ניכט
עס.

ר ש י

אכל משילחו לחייה ושרכו הרי נאסרו: לא
יאכל. לחייב על המאכלי-כאובל ואין קרי
שרץ אלא דבר ומוך קצר רגלים שאינו נראה
אלא כרוחש ונד: (מב) הולך על גחון. זה
נחש ולשון גחון שחיה שהולך שם ונופל על
מעיו: כל הולך. להביא השלשולין ואת
הדומה לדומה: הולך על ארבע. זה עקרב: כל.
להביא את החפושית אשקרבוט בלע"ז ואת הדומה
לדומה: מרבה רגלים. זה נד"ל שרץ שיש לו רגלים מראשו ועד זנבו לכאן ולכאן וקורין לו
לינטפי"ש

ב א ו ר

לענין מה הם תועבה ושקץ, לענין אכילה שלא יאכלום ישראל, ופרשתיו למעלה: (מב) כל הולך
על גחון, כל המינים הטמאין שנארץ שאסר למעלה, כלם בעלי רגלים, על כן הודיע שמחוסרי
רגלים ההולכים על גחון, כגון הנחש והחולעיס הדומים לה ההולכים על בטנים כלם שקץ הם,
ולשון גחון שחיה לשון שז ונופל על מעיו, ובשון תלמוד איתתך גוצא גחין ולחיש לה. ויראה
בעיני כי הנחש נכריאה ראשונה היה הנכבד שכל חית הארץ הולך על כפיו כנראה בפ' בראשית,
וכשנחקלל נאמר לו ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית הארץ (בראשית ג' י"ד), לפי שלכן ירדו
ממעלתן, אתה ארור מהן, כי לא תפול כפי מעלתך, אלא על גחונך תלך שלא יהיה לך
רגלים כלל, וחשוה עם הגרוע שנשרץ הארץ, כנראה מפרש"ז: [ו' וכל הולך על ארבע, זה
עקרב: כל, להביא את החפושית ואת הדומה לדומה (ת"כ), וברש"י שדפוס חפושית (אשקרבוט)
בלע"ז, ויראה שהוא (טקורפיון), וכשני הכ"י שנידי איוו"ס]: עד כל מרבה רגלים, זה נד"ל,
שרץ שיש לו רגיים מראשו ועד זנבו לכאן ולכאן, וקורין לו לינטפי"ש, (הוגדערטפייסער [ו' וואורק
שמו כד], וכל לרבות את הדומה והדומה לדומה (ת"כ) [ו']. מרבה רגלים, שם לשון ידוע,
וכמו שאמרו רז"ל בת"כ, זו נדל, ושעור המקרא כל בעל רגלים יותר מד' אסורין גם כן עד השרץ
הנקרא מרבה רגלים: לכל השרץ השרץ, גם כאן הוסיף השורץ על הארץ בעבור שרץ המים,
בעלי

ה מ ע מ ר

(מב) כל הולך, לשון רש"י: להביא השלשולין ואת הדומה לדומה, וכן הוא בת"כ, ושלשולים
המה חולעים ארוכים כמו שפירשו המזרחי ובעל קרבן אהרן ז"ל (ונקראו כן לדעתי לפי שהם
דומים לשלשלת). ועל הדומה לדומה, פירשו לרבות השרצים אשר ידמו להולך על גחון, כגון
אותם שיש להם סימני רגלים מעט, אלא שהם מתגלגלים על מעיהם כעין הנחש או שידמו
להולך על ארבע כגון אותם שאין רגליהם כ"כ נכרים. כל, פירש"י להביא את החפושית
אשקרבוט ואת הדומה לדומה ע"כ כנ"ל, וסופר מאוחר הוסיף אחר מלת אשקרבוט, ונראה
שהוא בל"א טקורפיון, וזה אינו אלא טעות כי אשקרבוט בל"ל הוא השרץ הנקרא בל"א
קעפער, והוספה זו לא נמלאת בחומש פראג רכ"א, ועיין מרפא לשון ע"ז (כ"ח ב') ד"ה תרצא
דחפושית. (ד"ה). מרבה רגלים, פירש"י זה נד"ל וכו', לא ידעתי על מה עשו המגיהים
החדשים כנה להפריד האותיות במלת נד"ל ולעשותה במלה לועזית, והלא הוא תלמוד ערוך
סוף

תאכלום כי שקץ הם: (מג) אל-
תשקצו את נפשתיכם בכל-
השרץ השרץ ולא תטמאו בהם

עססען, דען זיא זינד איין
גרייל. (מג) מאכט אייערע
זעעלען ניכט צום גרייל,
דורך קרויענדיע טהיערע,
פער אונרויניגעט אייך ניכט
מיט דענועלבען, דען איהר
קעג-

ונטמחם

תרגום אונקלוס

אָרעא לא היכלינון ארי שקצא אנון:
(מג) לא תשקצון יח נפשתיכון בכל ריחשא
דרחיש ולא תטמאון בהון וחסתאכון פון
בהון

ר ש"י
זינטפיד"ש: (מג) אל תשקצו. באבילתן
שהרי כתיב נפשותיכם ואין שיקצו נפש
במגע וכן אל תטמאו באבילתם:
ונטמחם

ב א ו ר

בעלי ספידי וקשקשת, ורבותיגו ז"ל דראו להביא תולעים שבעיקרו זמים ומאיים, אע"פ שלא פראו
נקרא אורן על הארץ לפי שמזכיר הכרי לעץ, ויש אומרים להביא תולעים שבאילן עלמו,
והמוש הלמ"ד לכל הוא לכלול הפרטים הזכרים בלשון אישכנזי (זויבערהויפט) כמה שכתבתי
לעיל [פ]. (מג) אל תשקצו את נפשתיכם, עכשיו פירש מה שאמר בענין לשונות של שקץ ושל
טומאה, כי בשרץ המים ובצוף ובשרצים נאמר בכלן שהן שקץ, ובנמה וזיה נאמר לשון
טומאה, ותאמר אך קראם שקץ ועמאים, וכלם מעשה ידי יוצר בראשית הן, על כן אמר
אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ, לא אמר בכל השרץ השורץ על הארץ, לפי שפסוק
זה כולל כל הכתוב בפרשה, על שרץ המים ושרץ הצוף ושרץ הארץ, אמר אל תשקצו את
נפשותיכם, אף על פי שהבריות הללו אינן שקץ בעצמם, בערך נפשותיכם היקרות שקץ הם,
כי משקלים את נפשותיכם, ומלת נפש בארנו (פרשה ז' א') שנקראת נשמת האדם
נפש, בעבור שהיא קשורה בצוף, ופועלת בדם האדם, שע"כ פועל האדם פעולותיו ונשמת השמש,
ולפי שפעולת האדם נרכיב להיות בלדק ובכשרון לשמור תורה ומצוות להמשך על עממו
אור חסד אלהיו, נלטו ישראל להשתמר מכמה דברים ומאכלות אסורות הגורמים שקץ בדם,
שלא יוכל לקבל כח נשמתו בראוי, וע"כ מתרחק מאור העליון, ואם אין אנו יודעים סוד הטומאה
הפנימית הזאת כמו שאין אנו יודעין טעם טומאות הגוף הנוגע בהן, ועל הסוד הזה אמר אל
תשקצו את נפשותיכם, שהשרצים גורמים שקץ בדם שבו חבור נפש האדם ובשרו. וכחז ראב"ע
ז"ל ואל תשקצו להיות מגואלות ומטונפות, ולא תטמאו בהם, ידוע כי הגוף הגאכל ישוב בשר
בגוף האוכל: ולא תטמאו בהם, אם תאכלם, לא שמוהיר על הנגיעה, וכן אמר רש"י ז"ל אל
תשקצו באבילתן, שהרי כתיב נפשותיכם, ואין שקץ נפש במגע, וכן אל תטמאו באבילתן, ויראה
שהדבר כמו שאמרנו שהוא ל"ת על חיה ובהמה שאינן נאכלות שנאמר בהן טומאה, כמו בגמל
שאמר טמא הוא לכם (פסוק ד'), וכן בחבירי בעלי סימן אחד, ובמינים מפריסי פרסה האסורי'
אמר עמאים הם לכם (פסוק כ"ו), ובחולד על כפיו אמר עמאים המה לכם (פסוק כ"ט),
ועל כן מזהיר כאן על אבילתן ואמר ולא תטמאו בהם, וא"כ אזהרת כלם מפורשת בתורה,
אלא שבעלי סימן טומאה אחד הוסיף מנשרם לא תאכלו, ודברנו על זה למעלה (פסוק ז'):
ונטמחם

ה מ ע ר

סוף אלו טריפות (ס"ז ב') כל הולך לכות את החפושית ואת הדומה לחפושית, מרבה
רגלים זה גדל וכו' ופירש"י גדל מאה רגלים קורין לו ע"כ, וכן לעזו כאן כמבואר
(ד"ה). (מג) אל תשקצו את נפשותיכם, הרב המתרגם ז"ל העתיק (והכ"ט זוייערע זעעווען
ניכט לזן גריין) ולפענ"ד כפי לחות לשון אישכנזי יותר נכון לתרגם (ענטווינדדיגעט זוייערע זעעווען
ניכט) והבואר יבחר.

וּנְטַמְתֶּם בָּם: (מד) כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְהִתְקַדַּשְׁתֶּם וְהִייתֶם
קְדוּשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי וְלֹא
תִטְמְאוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־
הָאָרֶץ הַרְמֵשׁ עַל־הָאָרֶץ:
(מה) כִּי אֲנִי יְהוָה הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם

קעננעט זעלבסט דורך זיא
אונרריינע געשעפענע ווערדען.
(מד) איד בין דער עוויגע אייער
גאטט, איהר מיסט איד אל-
זא הייליג האלטען, זא ווער-
דעט איהר הייליגע געשעפע
זיין, דען איד בין דער הייליגע.
איהר מיסט איד אלזא יא
ניכט דורך קריעבענרע סהעי-
רע פֿעראונררייניגען; (מה) דען
איד בין דער עוויגע, וועלכער

מאריך

רשיי איד

תרגום אונקלוס

בְּהוֹן: (מד) אַרְי אָנָא יִי אֱלֹהֵכוֹן וְחִתְקַדְשׁוֹן
וְחִתְהוֹן קְדִישׁוֹן אַרְי קְדִישׁ אָנָא וְלֹא חֶסְאָבוֹן
יִת נַפְשִׁתִּיכוֹן בְּכָל רִחְשָׁא דְרִחִישׁ עַל
אֲרַעָא: (מה) אַרְי אָנָא יִי דְאַסִּיק יִתְכוֹן
מֵאַרְעָא

ונטמתם בם. אם אתם מטמאי' בהן בארץ
אף אני מטמא אתכם בע"ה ובישיבת
מצלה: (מד) כי אני ה' אלהיכם. כשם
שאני קדוש שאני ה' אלהיכם כך והתקדשתם
קדשו למען למטה: והייתם קדושים.
לפי שאני אקדש אתכם למעלה וביהי'ם
הבא: ולא תטמאו וגו'. לעבור עליהן
כלאין הרבה וכל לאו מלקות וזהו שאמרו בגמרא אבל פוטיחא לוקה ארבע גמלה לוקה תמא לרעה
לוקה ש: (מה) כי אני ה' המעלה אתכם. על מנת שתקבלו מכותי העלמי אתכם] ד"א כי אני ה' המעלה
אתכם

באור

ונטמתם בם, אם תטמאו בהם, תדעו שתדבק טומאתם בהם לא נבצר כנוגע בטומאה, אלא
הנפש, שלא תפעל כח הגשמה בכם וכמ"ס, וזהו שאמרו רבותינו ז"ל אם תטמאו בהם, סופכם
ליטמא בהם, כי קלקול הנפש שהם גורמים יהיה סנה שתטמאו ותתרחקו מעל פני, דאלת
ונטמתם חסר אל"ף, כמו מרשית השנה (דברים י"א י"ב), ויאמר ראוב"ע ז"ל י"א שהן שני שרשים,
כמו מדוע נטמינו בעיניכם (איוב י"ח ג'), וטעמו באדם שאין לו דעת, והוא פ"י נאה מסכים
לפרושנו: (מד) כי אני ה' אלהיכם, אני צוהג עמכם בדרך הקדש, לא בדרך שאני נוהג עם
שאר העמים, וזה כולל דברי הברית שכרת עם אברהם ורעו, ובארנוהו בפ"י ל'ס' בראשית:
והתקדשתם, לכן צריכין אתם להתקדש ע"י החקים והמשפטים שצויתי אתכם, עשין ול"ת,
ואם לבני נח התרתי בלעם חיה לאכלה, אתם תבדילו בין מה שאסרתי ובין מה שהתרתיו, ואם
תעשו יכן והייתם קדושים, מבטיח אני אתכם שתהיו קדושים, כי את רוח קדשי אהן בתוככם:
כי קדוש אני, דרני בקדש, ואתם צריכין להדמות אלי באמרו והלכת בדרכיו, ועוד כי קדוש
אני, עמי הקדושה ויש צדדי לקדש אתכם על כן תאמינו בהנצחתי שאמרתיו והייתם קדושים:
ולא תטמאו, פ"י רש"י ז"ל לעבור עליהן בלאוין הרבה, וכל לאו מלקות, וזהו שאמרו בתלמוד
אכל פוטיחא לוקה ד', גמלה לוקה ה', ברעה לוקה ש. ובכל זאת כפי פשוטו לפי שכל הענין
נאמר בשרשים לשון שקן ולא לשון טומאה, הוסיף ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השקן, שמלבד
השקן גורמים טומאת הנפש שאמר עליו ונטמתם בהם: הרמש על הארץ, מלת רומש לגנאי,
שבהזכר בהמה וסיה עם השרפים בעלי רגלים ורוחשים, נקראים הם רמש, כמו תולא הארץ
כפש חיה למינה בהמה ורמש וחיחו ארץ, דומה למלת שקן שהוא גנאי רומש שאין בו יתרון רק
התנועה, כן רמש שאין בו יתרון רק הרמישה, ומלת רמש בש"ן דומה למלת המם בסמ"ך, וכלן
על ההליכה לבלות כמו תרמסנה דגל (ישעי' כ"ו ר'), רמוש חלבי (שם א' י"ב), ורמש וטרף ואין
מכיל (מכה ה' ח'), וירמסוהו העם (מ"ב ז' י"ז), כלומר שבמקום שדורסים מכלים ומשזיתים:
(שה) כי אני ה', שם תאמרו למה אותנו כזה ה' החקים האלה, ולא כזה כן לכל גוי, על כן אמר
אתם

איך אויס מצרים געפיהרט
האט, אום פאן איך אלס
אייער גאטט פערעהרט צו
זיין, איהר מיסט אלוף הייליג
זיין, דען איך בין דער הייליג
גע. (מו) דיעזעס איזט דאן
געזען פאן פיערפייסיגען טהיעג
דען, אינד געפליעגעל, פאן
אללעם לעבענדיגען, דאן ויד
אום וואסער רענט, זא וויא
פאן אללעם בעזעעלטען, דאן
אויף דער ערדע קריכט.

מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לָהֵיט לָכֶם
לֵאלֹהִים וְהֵייתֶם קְדוֹשִׁים כִּי
קָדוֹשׁ אֲנִי: (מו) וְאֵת תּוֹרַת
הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף וְכָל נֶפֶשׁ הַחַיָּה
הַרְמִשֶׁת בְּמִים וְכָל-נֶפֶשׁ
הַשָּׂרֵצַת עַל-הָאָרֶץ: (מז) לְהַבְדִּיל
בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר וּבֵין

חחיה
(מז) וואָרנאָך צו אונטערשיידען איזט, צווישען דעם ריינען אונד דעם אונריינען, אונד
צוויי

תרגום אונקלוס

ר ש"י

אתכם ככולן כתיב הולאתי וכאן המעלה
תנא דבי ר' ישמעאל אלמלא לא העליתי
את ישראל ממזרים אלא בשביל שאין
מטמאין בשרכים דיים ומעליותא היא
גביהו זהו לשון מעלה: (מו) להבדיל
לא בלבד השונה אלא שתהא יודע ומכיר
ובקי בהן: בין הטמא ובין הטהור. לריך
לומר בין חמור לפרה והלא כבר מפורשים
הם לא בין טמאה לך לטהור' לך בין נשחט
חזיו של קנה לנשחט רובו: ובין החיה הנאכלת. לריך לומר בין בני לערוד והלא כבר מפורשים
הם

מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַהוּ לָכֵן לֵאלֹהֵא וְחַהוּן
קְדִישִׁין אַרִי קְדִישׁ אָנָא: (מו) דָא אִרְיָחָא
דְבְעִירָא וְדְעוּפָא וְדְכָל נֶפְשָא דְרַחְשָא
בְּמִיא וְלָכָל נֶפְשָא דְרַחְשָא עַל אֶרְעָא:
(מז) לְאַפְרָשָא בֵּין מְסֻאָבָא וּבֵין דְכָא וּבֵין

חיהא
הם

ב א ו ר

אדם חייבים לעבדני בתורותי ובמלותי, כי העליתי אתכם מארץ מצרים, ששעתי נאקתכם
והולאתי אתכם מכור הנרול באותות ובמופתים, ולא קניתי אתכם לעבדים שתשמרו תורותי
הנשלחות, שעל מנת בן הולאתי אתכם להיות לכם לאלהים, ולפי שהיתה ההעלאה הזאת להיות
לכם לאלהים, להשרות שכינתי בתוכם, ולשפוך את רוחי עליכם, לריך שתהיינה נפשתיכם
מזוככות מאוד, ולכן תתקדשו מכל הדברים הגורמים שקון וטומאה בנפש, גם רש"י ז"ל פי' על
מנת שתקבלו מלותי העליתי אתכם: והייחם קדשים, לכן אני מזה אתכם שתהיו קדושים,
פרושים מכל שקון וטומאה, כי קדוש אני, פרוש מכל חסרון, ואתם נפי כחכם תלכו בדרכי,
והתקדשתם והייחם קדושים וגו', גם שתהיו בלתי שיטתן בניכם המלך הקדוש, הראשון הודעה
והנבטה, והשני מזה וגזרה: (מו) ואת חורת הבחמה, וסיה נלל בהמה נמפורש נראש הענין:
והעוף, כל עוף כנף גם שרץ העוף ההולך על ארבע: נפש החיה, דגים וסויות הים, כי על
ישראל המים שרץ נפש חיה, פי' ויברא אלהים את התנינים הגדולים ואת כל נפש הזיקה הרומשת
אשר שרכו המים למיניהם (בראשית א' כ' כ"א): ולכל נפש השרצח על הארץ, הפסוק בכריות
המים בין בהמה ועוף ובין שרץ הארץ, וחבר בנגינה בהמה ועוף עם בריות שנמים, לפי שסמך
אותן שיש בהן מינין מיתרין ומינין אסורין, שהן בהמה ועוף וסויות הים, והפריד מהן נפש השורכת
על הארץ, שאין גם אחד במיני השרצים המותר לאכילה: (מו) להבדיל בין הטמא ובין הטהור,
נגד בהמה ועוף ונפש החיה שנמים, לפי שמקלתן טהורין נסימניהן המפורשים נפרשה, ומקלתן
בעלי סימני טומאה טמאין לאכילה, ואת התורה היא מורה דרך להבדיל ביניהן: ובין החיה הנאכלת,
נגד ולכל נפש השורכת על הארץ, שהן הסויות אשר לא תאכל ממיניהן גם אחת, ולריכין להבדל
מז

שמיני יא יב

הרגום איכנוי צה

החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל:

צווישען דעם לעבענדיגען ווען זען, דאזצו עססען ערלויבט, אונד דעם לעבענדיגען וועזען, דאז צו עססען פֿערבאָטען איזט.

יב (א) וידבר יהוה אל-משה לאמר: (ב) דבר אל-בני ישראל לאמר אשה כי תזריע וילדה זכר

יב (א) דער עוויגע שפראך צו משה, וויא פֿאל. געט: (ב) רעדע מיט דען קינדערן ישראל'ס וויא פֿאל.

וטמאה געט: ווען איינע פֿרויא זאמען צור וועלט ברינגט, אונד געבעהרט איין מענליכעס קינד

תרגום אונקלוס

ר ש י

חיה דמתאכלא ובין חיהדי לא מתאכלא: יב (א) ויגיל יי עם משה למימר: (ב) מליל עם בני ישראל למימר אתחא ארי תעדי ותליר דכר

הס אלא בין שנולדו בה סימני טרפה כזרה לנולדו בה סימני טרפה פסולה: יב (א) אשה כי תזריע. אמר ר' שמלאי כזס שיכירתו של אדם אחר כל בהמה וקיה ועוף במצעה בראשי' כך חורתו נתפרשה

ב א ו ר

מן החיות הנאכלות, שיש במינן טהורין לאכילה, כי השרצים גם הם בכלל החיות, שהרי אמר חולא הארץ נפש חיה למינה ומפרש בהמה ורמש וחיתו ארץ (שם שם כ"ד), שכלם בכלל נפש חיה, כך נראה בעיני כפי פשוטו של מקרא. וראש"ע ז"ל אמר להבדיל בין הטמא בעוף ובשרן המים ובין החיה הנאכלת ע"פ התורה אשר לא תאכל ע"פ התורה, ולא ידעתי למה הפרידן, ובכלן יש להבדיל בסימניהן. ורמב"ן ז"ל חושב כי בין הטהור ובין הטמא שהבדיל בכל הנזכרים בין הטמאים לטהורים לענין הטומאה, ולענין אכילה נבדיל בין החיה הנאכלת, כלומר נפש החיה הנאכלת על פי התורה במים ועל הארץ, ובין החיה הנאכלת, ולשון בין הטמא לטהור לא יתכן, שכלן טהורים בחייהן. גם רבותינו ז"ל בדרש"ס אמרו בין הטהור לטמא, כריך לומר בין חמור לכהן, והלא כבר מפורשים הם, אלא בין טמאה לך לטהורה לך בין נשחט רובו של קנה לנשחט חביו, ובין החיה הנאכלת, כריך לומר בין כזי לערוד והלא מפורשין הן אלא בין שנולד בה סימני טרפה כזרה, לנולד בה סימני טרפה פסולה, פירשו גם הם טהור וטמא לענין אכילה: יב (ב) אשה כי תזריע, לדעתי פרושו כמו עשב מזריע זרע (בראשית א' י"א), כי העשב בתולדתו ימלא זרע, כי בראש השבולת גרעיני הזרע שהן הפריי ומזריעים בו מן הזרע שזרע בארץ ומכא האדמה העזרת לזה, וכן האשה דומה באדמה, יזרע בה האיש זרעו, והיא בכחה ובתולדתה מזרעת ומלמדת הזרע ותניאנו לידי פרי שהוא הולד, וזהו כי תזריע וילדה זכר. ורש"ס ז"ל פי' כי תזריע, כי תתעבר, ויפה פי', שנימי ההריון מזרעת עד עת הלידה שהזרע נגמר, כמו שתעשה הארץ בין עת הזריעה לזמן בשול התבואה, והרב המעתיק העתיק (ווען איינע פֿרויא זאמען לור וועלט ברינגט, אונד געבעהרט איין מענליכעס קינד), כוון גם כן על ימי ההריון שאז היא מזרעת הזרע: זכר, יראה בעיני שנקרא הן זכר בעבור האבר המוליד, כמו שנקראת הבת נקבה בעבור נקבותה, כי האבר עלמו נקרא זכר, וממנו הואל על האיש כלו, ולפי שבשעת לידה אין להבדיל אם זכר אם נקבה אלא באותו המקום, עד שיגדלו ויראו סימנין אחרים, לכן אמר וילדה זכר, ואם נקבה תלד. ויראה לי עוד טעם הקרא האבר הזה זכר, לפי שנבדל בענין זה מכל איברי הגוף, שמתנוועע מעממו על ידי הזכרון במסורסם לכל, ואין כן פעולת אבר אחר, ואם כן כשאמרה תורה המול לכם כל זכר (שם י"ז י'), פרשה המקום שימולו בו שהוא אבר הזכר, ובפי' ס' בראשית הרחננו בזה:

וטמאה